

Nr 70

**Regeringens proposition med förslag till lag om sambruksföreningar,
m. m.;**

beslutad den 13 mars 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits
i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

SVANTE LUNDKVIST

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till en ny lag om sambruksföreningar. Lagen är avsedd att ersätta 1948 års lag i ämnet.

Enligt den föreslagna lagen skall sambruksförenings verksamhet kunna avse inte bara gemensamt jordbruk på fastighet som ägs eller arrenderas av föreningen utan även samverkan över ägo gränser och inom delar av medlemmarnas jordbruksproduktion. Lagförslaget innehåller också i övrigt regler, bl. a. i fråga om medlemsantal, insatser i föreningen och utträdande medlems rättigheter, som avser att stimulera till bildande av sambruksföreningar för samverkan i jordbruket och inom trädgårdsnäringen.

I propositionen föreslås vidare vissa stödåtgärder för att främja samverkan inom jordbruket och trädgårdsnäringen.

1 Förslag till Lag om sambruksföreningar

Härigenom föreskrives följande.

Allmänna bestämmelser

1 § Ekonomisk förening med ändamål att driva jordbruk eller trädgårdsnäring för medlemmarnas gemensamma räkning kan registreras som sambruksförening.

Sambruksförening får driva även annan verksamhet än sådan som avses i första stycket, om denna andra verksamhet har samband med föreningens ändamål.

2 § Bestämmelserna i 2—4 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening.

Inskrivning av uppgifter angående sambruksförening skall ske i en särskild avdelning av det föreningsregister som avses i 4 § lagen om ekonomiska föreningar.

Stadgar och firma m.m.

3 § För att sambruksförening skall få registreras fordras att föreningen har minst tre medlemmar och att den har antagit stadgar och utsett styrelse och revisorer.

4 § Sambruksförenings stadgar skall ange

1. föreningens firma,
2. ändamålet med föreningens verksamhet och verksamhetens art,
3. den ort inom riket där föreningens styrelse skall ha sitt säte,
4. den insats med vilken varje medlem skall deltaga i föreningen och hur insatserna skall göras,
5. om regelbundna eller på särskilt beslut om uttaxering beroende avgifter till föreningen skall förekomma, avgifternas belopp eller det högsta belopp vartill de får bestämmas,
6. antalet styrelseledamöter och revisorer, tiden för deras uppdrag och, om suppleanter skall finnas, motsvarande uppgifter beträffande dem,
7. föreningens räkenskapsår,
8. hur ofta ordinarie föreningsstämma skall hållas och tiden för sådan stämma,
9. det sätt på vilket kallelse till föreningsstämma skall ske och andra meddelanden till medlemmarna skall tillställas dem samt den tid före stämma då föreskrivna kallelseåtgärder senast skall vara vidtagna,
10. de värderingsgrunder som skall tillämpas när förening skall inlösa medlems andel,
11. de grunder enligt vilka föreningen skall förfoga över uppkommen vinst och hur det skall förfaras med föreningens behållna tillgångar vid dess upplösning.

5 § Sambruksförenings firma skall innehålla ordet sambruksförening.

Sambruksförenings firma får ej innehålla ordet bolag eller annat ord som kan föranleda till antagande att firman innehas av ett bolag.

Firman skall tydligt skilja sig från andra hos länsstyrelsen förut registrerade och ännu bestående föreningsfirmor. För registrering av sambruksförenings firma gäller i övrigt vad som föreskrives i firmalagen (1974:156).

Annan än sambruksförening får ej i sin firma eller annars vid beteckning av rörelsen använda ordet sambruksförening.

6 § Bestämmelserna i 8 och 9 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening. Härvid skall hänvisningen i 8 § tredje stycket till 5 § avse 3 § denna lag.

Medlemsförteckning

7 § Genom styrelsens försorg skall föras förteckning över sambruksföreningens medlemmar. Förteckning kan bestå av betryggande löslöshets- eller kortsystem.

Förteckningen skall för varje medlem innehålla uppgift om hans fullständiga namn och hemvist och om den insats med vilken han deltar i föreningen. Dessutom skall förteckningen innehålla uppgift om sammanlagda beloppet inbetalda insatser enligt senast fastställda balansräkning.

Styrelsen skall hålla förteckningen tillgänglig för den som vill taga del av den. Medlem har rätt att på begäran få skriftlig uppgift av föreningen om medlemskapet och den insats som han har gjort.

Medlems intagande och avgång m.m.

8 § Bestämmelserna i 11 § första stycket, 12 och 13 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening. Vid tillämpningen av bestämmelserna skall dock iakttas att hänvisningen i 13 § till 16 § skall avse 10 § denna lag.

Fråga om antagande av medlem prövas av föreningsstämma, om ej annat har bestämts i stadgarna.

9 § Medlem får uppsäga sig till utträde ur föreningen. I stadgarna kan intagas förbehåll att uppsägning ej får ske förrän viss tid efter inträdet.

Bestämmelserna i 14 § andra stycket och 15 § lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening.

10 § När medlem har avgått ur föreningen, är föreningen skyldig att sex månader därefter lösa hans andel.

Bestämmelserna i 16 § 1 mom. andra stycket och 2 mom. lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening. Därvid skall vad som där sägs om insats i stället avse lösenbelopp för medlems andel.

Innehåller förenings stadgar inskränkning i avgående medlems rätt enligt första stycket eller 16 § 1 mom. andra stycket lagen om ekonomiska föreningar, skall detta gälla utom i fall som avses i 68 § andra stycket samma lag.

11 § I stadgarna kan intagas förbehåll att föreningen skall ha rätt att lösa andel som övergår till ny ägare. Finnes sådant förbehåll skall i stadgarna anges inom vilken tid lösningsrätten skall göras gällande hos förvärvaren samt inom vilken tid ersättningen skall betalas.

12 § Tvist om rätt att inträda som medlem i förening samt om rätt till lösen av andel och om lösenbeloppets storlek prövas av tre skiljemän enligt lagen (1929: 145) om skiljemän, om ej annat har bestämts i stadgarna.

Kostnaderna för skiljeförfarandet skall bäras av föreningen, om ej skiljemännen av särskilda skäl ålägger föreningens motpart att helt eller delvis svara för dessa kostnader.

Reservfond och vinstutdelning m.m.

13 § Bestämmelserna i 17 §, 18 § första stycket, 19 och 20 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening. Härvid skall hänvisningen i 18 § första stycket till 16 § 1 mom. avse 10 § denna lag.

Vid tillämpningen av bestämmelserna i 17 § 1 mom. lagen om ekonomiska föreningar skall i fråga om sambruksförening bland skulderna ej inräknas gäld för vilken föreningen har lämnat säkerhet av panträtt på grundval av inteckning i jordbruksfastighet inom sextio procent av det senast fastställda taxeringsvärdet. Vad som har sagts nu gäller i tillämpliga delar i fråga om annan egendom, vilken enligt bestämmelse som meddelas av regeringen får anses erbjuda motsvarande säkerhet.

Vad i 17 § 2 mom. lagen om ekonomiska föreningar sägs beträffande belopp, som har tagits upp under rubriken Avsatt till pensioner, skall i fråga om sambruksförening gälla även i den mån sådant belopp täckes av kreditförsäkring i svensk försäkringsanstalt eller utländsk försäkringsanstalt som har rätt att driva rörelse här i riket.

Styrelse och firmateckning

14 § Bestämmelserna i 21—37 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening med följande avvikelser.

1. Styrelsen består av en eller flera ledamöter.

2. Styrelsen får ej tillsättas i annan ordning än genom val på föreningsstämma.

Styrelsens årsredovisning samt revision

15 § Bestämmelserna i 38—51 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening. Vad som i 43 § 1 mom. första stycket sägs om insatsbelopp skall i stället avse lösenbelopp för medlems andel.

Föreningsstämma

16 § Bestämmelserna i 52—61 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening. I stadgarna får dock ej göras avsteg från bestämmelsen i 56 § första stycket 1 att varje medlem äger en röst. Vidare kan medlems rösträtt utövas av medlemmens make som ombud, även om denne ej är medlem i föreningen, såvida ej annat har bestämts i stadgarna.

Talan mot styrelseledamot, revisor, föreningsmedlem eller röstberättigad

17 § Bestämmelserna i 63—66 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening.

Ändring av sambruksförenings stadgar

18 § Bestämmelserna i 67 och 68 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening. Vid tillämpningen av bestämmelserna skall iakttagas att hänvisningen i paragraferna till 16 § 1 mom. skall avse 10 § denna lag.

Talan mot föreningsstämmobeslut

19 § Bestämmelserna i 69 § lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening.

Likvidation och upplösning

20 § Bestämmelserna i 70—95 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening. Vad i 71 och 75 §§ föreskrives för det fall antalet föreningsmedlemmar har nedgått under det i 5 § föreskrivna lägsta antalet skall i sambruksförening tillämpas, om antalet medlemmar har nedgått under tre och tillräckligt antal medlemmar ej har inträtt inom ett år samt länsstyrelsen ej heller funnit särskilda skäl medgiva, att föreningens verksamhet ändå får fortsätta.

Registrering

21 § Bestämmelserna i 99—105 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening. Härvid skall hänvisningen i 100 § femte stycket till 7 § tredje stycket avse 5 § tredje stycket denna lag.

Besvär

22 § Bestämmelserna i 105 a § lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening.

Skadestånd

23 § Bestämmelserna i 106—109 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening.

Straffbestämmelser

24 § Bestämmelserna i 110—112 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar i fråga om sambruksförening. Vid tillämpningen av bestämmelserna skall iakttagas att hänvisningen i 110 § 7 till 7 § fjärde stycket skall avse 5 § fjärde stycket denna lag.

Är gärning som avses i första stycket belagd med straff i brottsbalken, dömes ej till ansvar enligt denna lag.

Särskilda bestämmelser

25 § Bestämmelserna i 114—116 §§ lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976, då lagen (1948:218) om sambruksföreningar upphör att gälla. Den gamla lagen skall dock fortfarande tillämpas på sambruksförening som är registrerad enligt den lagen.

2. På föreningssammanträde enligt den gamla lagen kan i den ordning som anges i 47 § första stycket nämnda lag beslutas att föreningen skall ombildas till sambruksförening enligt den nya lagen. Beslutat sådan ombildning, skall styrelse utses och nya stadgar antagas.

När sambruksförening som har ombildats enligt första stycket registrerats, skall den anses ha övertagit den tidigare föreningens samtliga tillgångar och förpliktelser.

3. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar**

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar¹,

dels att i 4 §, 17 § 3 mom., 22 och 29 §§, 46 § 1 mom. samt 67, 76, 105 a och 117 §§ ordet "Konungen" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "regeringen" i motsvarande form,

dels att 118 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*118 §²

Vad i denna lag är föreskrivet skall ej äga tillämpning å:

1. ömsesidiga försäkringsbolag, sjukkassor, understödsföreningar och andra försäkringsföreningar i vidare mån än som följer av lagen (1972:262) om understödsföreningar;

2. de föreningar för anskaffande av lån mot säkerhet av inteckning i fast egendom, å vilka gällande bestämmelser om hypoteksföreningar äga tillämpning;

3. förening av trafikförsäkringsanstalter, vilken av försäkringsinspektionen godkänts att handhava för anstalterna gemensamma angelägenheter;

4. bostadsrättsföreningar i vidare mån än som följer av bostadsrättslagen (1971:479).

4. bostadsrättsföreningar i vidare mån än som följer av bostadsrättslagen (1971: 479);

5. sambruksföreningar i vidare mån än som följer av lagen (1975:) om sambruksföreningar.

¹ Senaste lydelse av

4 § 1974: 163

17 § 3 mom. 1967: 538

67 § 1967: 621

105 a § 1974: 163.

² Senaste lydelse 1972: 263.

Ej heller göres genom denna lag ändring i vad om föreningar för visst ändamål eljest är i lag eller författning särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m.m.

Härigenom föreskrives att 18 § lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m.m.¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §²

De i denna lag föreskrivna inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom, rörelse eller del av rörelse, inmutad mineralfyndighet eller gruvlägenhet skola ej tillämpas på förvärv genom bodelning, arv, testamente eller fusion enligt 174 § lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag. Lagen utgör ej hinder för förvärv av fondandel enligt aktiefondslagen (1974:931).

Vad denna lag innehåller om inskränkning i rätten för bolag eller förening att förvärva fast egendom, rörelse eller del av rörelse, inmuta mineralfyndighet, förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, så ock att förvärva aktier i vissa bolag skall, såvitt angår svenskt bolag eller svensk förening, icke tillämpas i avseende å

a) bankaktiebolag, järnkontoret, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit, försäkringsbolag, sjukkasse, understödsförening eller annan försäkringsförening, aktiebolag eller förening, som erhållit statslån från egnahemslånefonden eller sambruksförening;

b) förening med huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att

1. anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter åt medlemmarna,

2. avsätta alster av medlemmarnas verksamhet,

3. avsätta transporttjänster som medlemmarna utföra,

a) bankaktiebolag, järnkontoret, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit, försäkringsbolag, sjukkasse, understödsförening eller annan försäkringsförening, aktiebolag eller förening, som erhållit statslån från egnahemslånefonden;

b) förening, med undantag av sambruksförening, som har till huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att

1. anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter åt medlemmarna,

2. avsätta alster av medlemmarnas verksamhet,

3. avsätta transporttjänster som medlemmarna utföra,

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1973:307.

² Senaste lydelse 1974:932.

Nuvarande lydelse

4. bereda bostäder åt medlemmarna,

5. anskaffa lån åt medlemmarna;

c) förening som utgör sammanslutning av föreningar, vilka äro undantagna från lagens tillämpning.

Föreslagen lydelse

4. bereda bostäder åt medlemmarna,

5. anskaffa lån åt medlemmarna;

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om sambruksförening på vilken lagen (1948: 218) om sambruksföreningar är tillämplig.

4 Förslag till**Lag om ändring i jordförvärvslagen (1965: 290)**

Härigenom föreskrives i fråga om jordförvärvslagen (1965: 290)¹, dels att i 1 och 15—17 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 4 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***4 §**

Förvärvstillstånd må vägras, om anledning finnes till antagande att förvärvarens huvudsakliga syfte med fånet icke är att själv eller, såvitt rör sambruksförening, genom medlemmarna yrkesmässigt och varaktigt ägna sig åt jordbruk på egendomen eller driva skogsbruk där som stöd åt förvärvaren tillhörigt jordbruk.

Förvärvstillstånd må vägras, om anledning finnes till antagande att förvärvarens huvudsakliga syfte med fånet icke är att själv yrkesmässigt och varaktigt ägna sig åt jordbruk på egendomen eller driva skogsbruk där som stöd åt förvärvaren tillhörigt jordbruk.

Tillstånd må dock ej vägras med stöd av första stycket

1. om förvärvaren här i riket driver industriell eller kommersiell verksamhet för förädling av jordbruks- eller skogsprodukter eller för distribution av jordbruksprodukter och får antagas med fånet huvudsakligen åsyfta att varaktigt tillgodogöra sig egendomens alster i rörelsen;

2. om fånet avser en för rationellt skogsbruk lämpad brukningsenhet och förvärvaren får antagas med fånet huvudsakligen åsyfta att bereda sig stadigvarande inkomst genom eget skogsarbete på egendomen;

3. om fånet avser jordbruk, som uppenbarligen varken i befintligt

¹ Senaste lydelse av

1 § 1971: 890

15 § 1971: 558.

skick eller efter tekniskt och ekonomiskt rimliga rationaliseringsåtgärder kan ge sin innehavare tillfredsställande försörjning;

4. om fånget medför att brukningsenhet, som redan tillhör förvärvaren, vinner i ändamålsenlighet.

Bestämmelserna i andra stycket gälla ej när fånget avser skogsmark av någon betydenhet och icke är ägnat att tillgodose kraven på rationellt skogsbruk och ändamålsenligt utnyttjande av avkastningen och ej heller när andra särskilda skäl föreligga mot att godtaga fånget.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om sambruksförening på vilken lagen (1948: 218) om sambruksföreningar är tillämplig.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-03-13

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Lundkvist

Proposition med förslag till lag om sambruksföreningar, m. m.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades år 1969 sakkunniga¹ att utreda vissa frågor rörande sambruksföreningar. De sakkunniga antog benämningen sambruksutredningen. Utredningen avlämnade den 29 maj 1974 betänkandet (SOU 1974:30) Jordbruk i samverkan.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Svea hovrätt, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens jordbruksnämnd, statens lantmäteriverk, lantbrukshögskolan, länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Malmöhus, Skaraborgs, Västmanlands, Jämtlands och Västerbottens län, 1972 års jordbruksutredning, avbytarutredningen, Svenska lantarbetareförbundet, Sveriges föreningsbankers förbund, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Kooperativa förbundet, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges allmänna hypoteksbank, Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund, Sveriges yrkesfruktodlares riksförbund och Svenska plantskolornas riksförbund. Lantbruksstyrelsen har bifogat yttranden av vissa lantbruksnämnder. Flera länsstyrelser har bifogat yttranden av lantbruksnämnder och sammanslutningar.

¹ Överdirektören Stig Johansson, ordförande, lantbruksdirektören Gunnar Hansson, f. d. förbundsordföranden Ewald Jansson, f. d. riksdagsledamöterna Sven Persson och Sven Tågmark.

2 Gällande rätt m. m.

2.1 Sambrukslagen

Lagen (1948:218) om sambruksföreningar trädde i kraft den 1 juli 1948.

Enligt 1 § är sambruksförening sådan förening som har till ändamål att bereda medlemmarna utkomst genom att låta dem bedriva gemensamt jordbruk och annan verksamhet som har samband därmed (föreningsjordbruk). Verksamheten skall i regel bedrivas på fastighet som föreningen förvärvat eller arrenderar av staten. Efter särskilt tillstånd får föreningsjordbruk även bedrivas på fastighet som arrenderas av annan än staten.

Sambruksförening är en juridisk person som svarar för sina förbindelser endast med föreningens tillgångar (2 §). Den skall ha minst fem medlemmar. I särskilda fall får dock antalet medlemmar vara tre eller fyra. Till medlem i sambruksförening får inte utan tillstånd av regeringen antas annan än svensk medborgare som är kunnig i jordbruk eller äger annan för verksamheten erforderlig yrkeskunskap (4 § andra stycket).

Juridisk person får inte vara medlem i sambruksförening. En typ av juridiska personer är dock undantagna från denna regel. Avlider föreningsmedlem, skall nämligen dödsboet tills vidare anses som medlem i hans ställe (15 §).

Vid vissa förvärv av andel i sambruksförening får förvärvaren inte vägras inträde, om inte hinder möter på grund av bestämmelse i lagen. Detta gäller om andel övergått till någon på grund av bodelning eller arv och när andel på grund av testamente övergått till testators make, släkting inom arvsleden, adoptivbarn eller adoptant. Denna inträdesrätt kan emellertid begränsas i stadgarna utom för make, barn och adoptivbarn (13 §).

Styrelsen kan enligt 15 § annana dödsbo efter avliden medlem att inom sex månader visa att den avlidnes andel genom bodelning, arv eller testamente övergått till viss delägare eller att någon som inte får vägras inträde i föreningen har förvärvat andelen och sökt medlemskap. Kan dödsboet inte göra detta, får föreningen lösa andelen. Om dödsbodelägare som tillskiftats andel inte antas till medlem, skall han inom sex månader efter anmaning av styrelsen överlåta andelen till sådan person som inte får vägras inträde samt tillse att denne inom den föreskrivna tiden söker inträde. Iakttas inte detta, får föreningen lösa andelen.

Person som förvärvat andel i sambruksförening utan att redan vara medlem eller kunna åberopa familjerättsligt fång enligt 13 § får inte vägras inträde, om han uppfyller de villkor för medlemskap som lagen

och föreningens stadgar föreskriver och han skäligen bör tas för god som medlem. Den som vägras inträde kan inom viss tid påkalla att frågan prövas av skiljemän enligt lagen (1929:145) om skiljemän. Vad skiljemännen bestämt skall gälla (14 §).

Medlemmar i sambruksförening är skyldiga och berättigade att i mån av arbetstillgång med egen arbetsinsats delta i föreningens verksamhet, om inte sjukdom, ålder eller liknande förhållanden vållar oförmåga därtill (4 § tredje stycket).

Det ges tre möjligheter för medlem att utträda ur föreningen och få ut andel i föreningens samtliga tillgångar. Medlem kan således överlåta sin andel till annan person som uppfyller lagens kompetenskrav och föreningsstadgarnas villkor för medlemskap och som skäligen bör tas för god som medlem. Vidare kan föreningen besluta att annan medlem som är villig därtill förvärvar även den utträdandes andel. Slutligen kan föreningen besluta att själv lösa in andelen. Av 11 § första stycket följer att sambruksförening inte är skyldig att anskaffa efterträdare åt eller att själv lösa andel från medlem som vill utträda.

Medlem kan uteslutas om han grovt försummat sina förpliktelser enligt lagen eller föreningens stadgar. Minst tre fjärdedelar av medlemmarna skall förena sig i beslutet för att det skall vara giltigt. Utesluts medlem, åligger det föreningen att lösa hans andel (11 § andra stycket). Utesluten medlem förlorar genast rätten att delta i överläggningar och beslut om föreningens angelägenheter.

Avgång ur förening skall enligt 12 § i regel anses äga rum vid den tid för räkenskapsavslutning som infaller näst efter sex månader sedan medlemmen anmält sig till utträde eller uteslutits eller annan omständighet som föranlett avgången inträffat.

Om någon efter överlåtelse förvärvat andel i sambruksförening men vägras inträde i föreningen, är överlåtelsen enligt 16 § första stycket utan verkan. Bestämmelsen gäller inte familjerättsligt fång. Enligt 16 § andra stycket gäller den inte heller förvärv av andel på exekutiv auktion.

Sambruksförening kan enligt 17 § i sina stadgar föreskriva att föreningen vid övergång av andel skall vara berättigad att lösa andelen. Med övergång av andel avses även familjerättsligt fång. Enligt 13 § gäller dock att rätten till inträde för make, barn och adoptivbarn inte kan inskränkas genom föreskrift i stadgarna.

Har föreningen förvärvat andel, skall denna avyttras så snart det kan ske utan förlust, om inte föreningen på nästa föreningssammanträde beslutar att minska medlemsantalet (18 §).

Om andel skall lösas av föreningen och överenskommelse om lösenbeloppet inte träffas inom viss tid, får frågan hänskjutas till tre skiljemän som skall bestämma beloppet till andelens verkliga värde. Om inte annat föreskrivits i stadgarna, kan tvisten därefter föras till domstol.

Lösen skall erläggas inom sex månader från det beloppet blivit bestämt (19 §).

Av sambruksförenings årsvinst skall minst 20 % avsättas till reservfond till dess summan av reservfonden och inbetalat insatskapital uppgår till visst belopp. Reservfonden får endast tas i anspråk för att täcka förlust som enligt fastställd balansräkning uppstått på föreningens verksamhet i dess helhet och som inte kan ersättas av medel som avsatts till framtida förfogande (21 § andra stycket).

Sambruksförenings ekonomiska resultat kommer medlem till godo i form av arbetslön eller utdelning av vinst. Förslår inte årsvinst till full arbetslön, får återstoden balanseras som skuld till följande år. Visar bokslutet vinst, skall avsättning ske till reservfonden. Kvarstår därefter vinstmedel, får dessa delas ut till medlemmarna. Utdelning som beräknas i förhållande till inbetalat insatskapital får fastställas till högst 5 % på detta. Även andra möjligheter att disponera överskjutande vinst finns (21 § andra stycket och 22 § andra stycket).

Beslutande i sambruksförening är föreningssammanträdet. Varje medlem äger en röst (38 § första stycket). Minst ett ordinarie sammanträde skall hållas varje år (39 §). Verkställande organ är styrelsen. Den väljs på föreningssammanträde och skall bestå av en eller flera ledamöter. Dessa skall vara medlemmar av föreningen och ha uppnått myndig ålder (26 § första stycket). Kontrollerande organ är en eller flera revisorer, som utses på föreningssammanträde.

Samtliga medlemmar skall i vissa fall enas om beslut om ändring av sambruksförenings stadgar. Alternativt krävs att beslutet fattas på två på varandra följande föreningssammanträden. Detta gäller stadgeändring beträffande medlems rätt att utträda ur föreningen i vissa fall och sådan ändring av stadgarna som innebär att medlems rätt till föreningens behållna tillgångar vid dess upplösning inskränks (47 § första stycket).

Innebär ändring av stadgarna att förpliktelse att erlägga avgifter till föreningen ökas eller att medlems rätt till årsvinst inskränks, krävs också enligt 47 § andra stycket att beslut härom fattas i viss ordning.

Om styrelsen eller föreningsmedlem anser att ett föreningsbeslut inte tillkommit i behörig ordning eller annars strider mot lagen eller stadgarna, kan styrelsen resp. medlemmen föra klandertalan mot beslutet vid domstol (49 §).

Sambruksförening skall träda i likvidation då medlemsantalet nedgått under fem eller det lägre antal som kan ha medgetts av regeringen enligt 4 § första stycket samt tillräckligt antal medlemmar inte har inträtt inom ett år och det inte av särskilda skäl medgetts att föreningens verksamhet ändå får fortsättas. Detsamma gäller om förhållande inträffat som gör att förening enligt bestämmelse i stadgarna skall upphöra med sin verksamhet (51 §). En särskild anledning till likvidation

är att sambruksförening saknar behörig styrelse. Då kan föreningsmedlem, borgenär samt var och en vars rätt kan vara beroende av att det finns någon som kan företräda föreningen, hos domstol ansöka att föreningen skall förklaras skyldig att träda i likvidation (52 §).

I 54 § hänvisas i övrigt i fråga om likvidation och upplösning samt om avträdande av sambruksförenings egendom till konkurs till lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar.

2.2 Statligt finansieringsstöd till samverkan inom jordbruk och trädgårdsnäring

Statens medverkan i jordbrukets rationalisering enligt gällande riktlinjer för jordbrukspolitiken avser uppbyggnad av effektiva jordbruksföretag utan principiell begränsning till någon särskild företagsform.

De viktigaste bestämmelserna om statligt stöd till samverkan i jordbruket finns i *kungörelsen (1967:453) om statligt stöd till jordbrukets rationalisering m. m.* (rationaliseringskungörelsen). Enligt 5 § kungörelsen kan statligt stöd lämnas till bl. a. sambruksförening, ekonomisk förening, handelsbolag och aktiebolag, som driver eller har för avsikt att driva jordbruk eller på annat sätt framställer eller har för avsikt att framställa jordbruksprodukter eller som driver eller har för avsikt att driva jordbruk och skogsbruk. De nämnda företagsformerna är vad gäller möjligheter till stöd i princip jämställda med enskilda personer. Enligt 6 § rationaliseringskungörelsen får sammanslutning stöd endast om förhållandena ger anledning anta att den kommer att bestå och ändamålsenligt driva den verksamhet för vilken stödet är avsett. I lantbruksstyrelsens anvisningar till kungörelsen uppställs med anledning härav vissa krav på företagsform, stadgar eller avtal, yrkesskicklighet, ekonomisk planering och kontroll, beräknad lönsamhet och likviditet m. m.

Som särskilt villkor för sammanslutningar gäller vidare att huvuddelen av de deltagande brukningsenheterna bör kunna bedömas uppfylla strukturkraven i rationaliseringskungörelsen och därmed ha eller inom en nära framtid väntas få förutsättningar för rationell drift. Vidare får inte den gemensamma investeringen verka hindrande på en önskvärd yttre rationalisering.

Enligt 7 § rationaliseringskungörelsen skall en behovsprövning ske. Stöd skall inte utgå om åtgärden på grund av bl. a. delägarnas ekonomiska ställning bedöms kunna bli genomförd på skäliga villkor utan stöd. För stödgivningen till sammanslutningar gäller i övrigt de allmänna villkoren i rationaliseringskungörelsen.

Stödet till sammanslutningar utgår framför allt i form av statliga lånegarantier. Garanti kan lämnas dels för yttre rationaliseringslån för tillköp av åker och skogsmark, dels för inre rationaliseringslån till investeringar i ekonomibyggnader och markanläggningar, dels för drifts-

lån för inköp av inventarier och för anskaffning av drifts- och rörelsekapital i övrigt, dels för jordförvärvslån för förvärv av jordbruksfastighet vid nyetablering. Garanti för driftslån får lämnas endast i samband med tillträde av förvärvad eller arrenderad jordbruksfastighet, väsentlig yttre rationalisering eller genomgripande produktionsomläggning. Vidare får sådan garanti lämnas för att avhjälpa tillfälliga likviditetssvårigheter.

Lånegaranti kan även lämnas till insats i sambruksförening eller i sammanslutning för gemensam animalieproduktion eller för lagring eller hantering av jordbruksprodukter. Sådan garanti får avse högst 10 000 kr. och kan även lämnas för att lösa en företrädares andel. I begreppet andel kan härvid ingå såväl insats som övrig andel i sammanslutningens tillgångar. För garantilån skall tillfredsställande säkerhet ställas.

Amorteringstiden för garantilån får vara högst 30 år för yttre och inre rationaliseringslån, högst 15 år för driftslån och högst 35 år för jordförvärvslån.

För driftslån till sambruksförening eller sammanslutning för gemensam animalieproduktion eller lagring eller hantering av jordbruksprodukter får dock amorteringstiden utsträckas till 20 år. Längsta amorteringstid för lån till insats eller lösen av andel i nyss nämnda sammanslutningar är 10 år.

Sammanslutning har liksom enskild person möjlighet att erhålla statsbidrag vid förvärv av mark för yttre rationalisering i form av s.k. värdeutjämningsbidrag för bl. a. överflödiga byggnader och bidrag för lantmäterikostnader m. m.

I fråga om bidrag till åtgärd för inre rationalisering gäller för sammanslutning liksom för enskild person att bidrag endast utgår om åtgärden sker i samband med genomgripande och kapitalkrävande yttre rationalisering och innebär en särskilt stor och i tiden koncentrerad investering, som kan antas medföra påfrestning på sökandens likviditet (20 §). Bidraget utgår med högst 25 % av godkänd kostnad. Till ekonomibyggnadsåtgärd får bidraget normalt inte överstiga 50 000 kr.

Enligt lantbruksstyrelsens anvisningar till rationaliseringskungörelsen får bidrag utgå till kooperativa sammanslutningar av jordbrukare, om investeringen har samband med sådan yttre rationalisering som avses i 20 § och som utförts eller utförs av huvuddelen av medlemmarna. Vid tillämpningen av 20 § kan därvid sammanslutningens och delägarnas investeringar ses i ett sammanhang.

Större bidrag till inre rationalisering utgår vanligen som avskrivningslån med tio års avskrivningstid. För större avskrivningslån skall sökanden ställa tillfredsställande säkerhet.

Inom Norrlandslänen, Kopparbergs och Värmlands län samt landskapet Dalsland kan bidrag utgå under vissa förutsättningar även om någon kapitalkrävande yttre rationalisering inte företagits. Bl. a. skall strukturbedömningen kunna göras med stor säkerhet och erforderliga

Stödet till trädgårdsnäringen utgår praktiskt taget helt i form av lånegarantier. Sådana kan enligt 8 § lämnas till åtgärder för effektivisering och förbilligande av driften och mera varaktig förbättring av

ekonomibyggnader och tekniska anordningar (rationaliseringslån) för förvärv av företag eller tillskottsförvärv av mark som är nödvändig för rationalisering (förvärvslån) samt för inköp av inventarier, plantmaterial och gödsel eller för täckande av andra nödvändiga utgifter för igångsättning, omläggning eller utvidgning av driften (driftslån).

För garantilån skall ställas tillfredsställande säkerhet. Amorteringstiden får normalt vara högst 20 år för rationaliseringslån och förvärvslån samt högst 15 år för driftslån.

Statsbidrag utgår enligt 13 § endast om åtgärden sker i samband med genomgripande och kapitalkrävande rationalisering och innebär en särskilt stor och i tiden koncentrerad investering, som kan antas medföra påfrestning på sökandens likviditet. Bidraget utgår med 25 % av godkänd kostnad och är maximerat till 20 000 kr.

3 Utredningen

3.1 Förekomsten av samverkan i jordbruket

Sambruksutredningen har genomfört en inventering av de sambruksföreningar som bildats enligt 1948 års lag samt av vissa andra fall av samverkan över ägo gränserna.

Denna inventering visar att efter år 1948 har bildats sex *sambruksföreningar*, nämligen Ryds i Östergötlands län år 1951, Tarvs i Stockholms län och Hörnsjöfors i Västmanlands län år 1952, Lessebo i Kronoberg län år 1953, Gudhems i Skaraborgs län år 1959 samt Stäholms i Västmanlands län år 1972. Lessebo och Ryds sambruksföreningar upphörde år 1960 resp. år 1963. Tarvs sambruksförening rekonstruerades år 1960 men gick i konkurs år 1963. De upphörda föreningarna hade fem eller sex medlemmar.

Kvar finns således Hörnsjöfors, Gudhems och Stäholms sambruksföreningar. Hörnsjöfors hade vid starten sex medlemmar och har nu fyra. Föreningen arrenderar all sin mark i huvudsak av staten. Arrendet omfattar drygt 200 ha åker och ca 10 ha betesmark. Djurbesättningen uppgår till omkring 50 mjölkkor och lika många ungdjur.

Gudhems sambruksförening hade vid starten fem medlemmar och har nu fyra medlemmar samt tre anställda. Föreningen arrenderade först marken av staten men inköpte sedan marken år 1972. Arealen omfattar omkring 170 ha åker och 160 ha betesmark. Djurbesättningen uppgår till 120 mjölkkor och närmare 300 ungdjur.

Stäholms sambruksförening har tre medlemmar. Föreningen arrenderar drygt 300 ha åker och 40 ha annan mark av staten.

I fråga om *samverkan över ägo gränserna* omfattade inventeringen sådant samarbete som innebär bildande av företag med egen produktion

dvs. samverkansföretag samt samarbete som endast gäller gemensam användning av produktionsmedlen maskiner och arbetskraft.

Inom växtodlingen drivs gemensamt företag som uppfört olika typer av gemensamhetsanläggningar såsom potatislagerhus, spannmålstorkar, grovfodertorkar m. m. Dessa anläggningar drivs i bodels- eller föreningsform av sammanslutningar av jordbrukare och finns spridda över hela landet.

Samverkansföretag för gemensam växtodling av någon betydelse påträffades i tre fall med två deltagare i varje företag. I ett företag bedrivs växtodlingen på tillarrenderad mark om 24 ha och alla maskiner ägs gemensamt. I ett annat förekommer växtodlingen på egen och arrenderad mark om 130 ha, varvid skördetröska, tork och silo ägs gemensamt. I ett tredje företag bedrivs gemensamt potatisodling på tillarrenderad mark om 18 ha och maskinerna för potatisodlingen ägs gemensamt. Vid sidan av den gemensamma växtodlingen har företagen enskilt viss fläskproduktion och även växtodling. Företagen ligger inom Götalands slättbygder.

Samverkan för enbart mjölkproduktion förekom vid undersökningstillfället endast i form av sambeten. Några andelsladugårdar hade tidigare funnits men upphört. Några sådana ladugårdar befann sig dock på planeringsstadiet. Av de fyra andelsladugårdar som funnits under 1950-talet undersökte utredningen tre. Produktionen omfattade resp. 28, 20 och 18 mjölkkor. Före starten av andelsladugårdarna var de deltagande företagen i samtliga fall små med 5—15 ha åker och 5—12 mjölkkor. Företagarna var hårt bundna i animalieproduktionen. Genom att gå samman kunde de anställa djurskötare och få ordnad fritid. De hade samarbetat tidigare genom att använda maskiner gemensamt och genom arbetsbyten. Initiativet till diskussion om samverkan togs i regel av någon eller några av deltagarna.

Sambeten som bedrev mjölkproduktion påträffades i omkring 25 fall. Av dessa undersökte utredningen särskilt fyra sambeten som omfattade resp. 70, 50, 50 och 25 mjölkkor. Antalet deltagande företag var resp. 5, 5, 4 och 3. Före starten av samverkan var deltagarna hårt bundna av mjölkproduktionen. De hade inte anställd arbetskraft och hade svårt att få avbytare. De enskilda besättningarna omfattade endast 9—18 mjölkkor. Initiativet till sambetena hade i regel tagits av någon eller några av deltagarna. I något fall kom det från en produktionsrådgivare.

Samverkan för animalieproduktion i övrigt pågick vid undersökningstillfället endast i form av fyra fläskproduktionsföretag. Produktionen uppgick till 5 000, 2 500, 2 400 och 2 300 svin per år. Antalet deltagare var resp. 10, 5, 4 och 2. De deltagande företagen behövde expandera för att kunna bestå på längre sikt. De företagare som var undersysselsatta i sina egna företag önskade få ytterligare arbetstillfällen i den gemensamma produktionen. Vidare hade man observerat från

andra företag att en integrerad drift mellan smågris- och fläskproduktion var ekonomiskt fördelaktig. Initiativ till samverkan togs av deltagarna själva.

I utredningens undersökning ingick även ett gemensamt fårföretag som hade upphört. Företaget hade åtta deltagare. De drev enskilt små företag på ca 12—17 ha åker med en animalieproduktion på uppemot 40 ungdjur. De hade tidigare samarbetat genom gemensam maskinanvändning. Motivet för att starta samverkan i fårföretaget var främst att använda outnyttjad betesmark. Vidare kunde arbetskraften utnyttjas bättre under vintern. Initiativet togs av en av företagen.

Samverkansföretag för både växtodling och mjölkproduktion påträffades i fyra fall med sammanlagt tio deltagare. Målen för samverkan var olika. Några företagare ville expandera andra ville upphöra med egen mjölkproduktion och en tredje grupp ville göra mindre arbetsinsats i jordbruket. De företagare som ville expandera kunde göra detta genom att arrendera ytterligare mark gemensamt med andra företagare eller genom att utöka mjölkkobesättningen i gemensam byggnad. Samtidigt minskades maskinkostnaderna och arbetskraften blev mindre bunden av animalieproduktionen. I de fall där motivet främst var att upphöra med egen mjölkproduktion var företagens produktionsförutsättningar sådana att mjölkproduktion borde bedrivas i nära anslutning till företagen. På några företag var byggnaderna dåliga. För alla företagen i denna kategori kunde mjölkkobesättningarna utökas i gemensamma ladugårdar. Även här kunde maskinkostnaderna sänkas. Ett par företagare vann samtidigt en arealmässig expansion och en fick möjlighet att deltidsarbeta utanför jordbruket. För den kategori företagare som ville göra en mindre arbetsinsats i jordbruket gjorde samverkan det möjligt att såväl minska som effektivisera den egna arbetsinsatsen.

Gemensam maskinanvändning eller flergårdsanvändning av maskiner förekommer enligt utredningen i tre huvudformer. Det är maskinhållarverksamhet, samverkan mellan jordbrukare och utlåning.

Av maskinhållare brukar man skilja mellan yrkesmaskinhållare och jordbrukare som är maskinhållare. Yrkesmaskinhållaren kan ha maskinhållningen som enda sysselsättning eller driva annan verksamhet vid sidan om eller i kombination med maskinhållningen, t. ex. reparation eller försäljning av jordbruksmaskiner. Jordbrukaren-maskinhållaren köper maskiner för eget bruk men använder dem också för arbeten åt grannar. Vanligen gäller det någon enstaka maskin eller några få maskiner och ett begränsat antal betjänade gårdar. Denna maskinhållning är vidare i regel specialiserad, t. ex. på ogräsbekämpning, spridning av stallgödsel, skördetröskning m. m.

Maskinsamverkan mellan jordbrukare förekommer sedan gammalt i

form av enkel grannhjälp. Den kan bestå t. ex. i att man lånar ut en maskin till en granne mot samma gentjänst. Ett annat sätt är att utföra arbeten åt varandra. Mera utvecklade former av grannhjälp har uppstått under senare år för att undvika överskottskapacitet och onödiga maskinköp. En form är att jordbrukarna gemensamt köper eller eventuellt hyr större specialmaskiner som komplement till individuellt ägda basmaskiner. En annan form är att två eller flera jordbrukare köper maskiner i samråd så att behovet för samtliga bruksmaskiner täcks. Maskinerna på de olika bruksenheterna används gemensamt och kompletterar därvid varandra men de ägs individuellt. Vid arbeten som kräver insats av flera maskiner samtidigt bildas lag av maskiner och förare. Utlåning av maskiner annat än som grannhjälp förekommer mera sällan. Det har visat sig att utlåning utan förare medför risker för eftersatt underhåll och hårdare slitage. Enligt utredningen berörs sannolikt betydligt mer än hälften av gårdarna i landet av någon eller flera former av gemensam maskinanvändning. Större delen av flergårdsanvändningen gäller alltjämt traktorer och till dem hörande maskiner och redskap. Även andra maskiner, bl. a. skördetröskor, används i stor omfattning av flera gårdar gemensamt.

Gemensam arbetskraftsanvändning förekommer i såväl enkla som organiserade former. En enkel form är arbetsbyte mellan två eller ett fåtal grannar i fråga om maskinanvändning och djurskötsel m. m. För att tillförsäkra sig en mera regelbunden ledighet året om har en del jordbrukare gått samman i avbytarkretsar med anställda avbytare som ambulerar mellan gårdarna enligt turlistor och som avlönas av kretsarna.

Ett annat sätt att lösa problemet med ordnad ledighet för jordbrukare som driver djurskötsel är gemensamhetsbeten under sommaren. Sådana förekommer främst i Västernorrlands län men även i Kopparbergs, Gävleborgs och Jämtlands län. Antalet deltagare överstiger i regel inte tio men det finns fall med uppemot tjugotalet deltagare. Djurbesättningarna uppgår till i genomsnitt omkring 50 kor eller 200 får eller lamm. Gemensamhetsbeten förekommer även beträffande hästar.

3.2 Erfarenheter av sambruksföreningarna

Utredningen har genomfört en analys av sambruksföreningarnas verksamhet i syfte att besvara frågan om föreningarnas medlemmar fått del av den allmänna standardutvecklingen som den kommer till uttryck i utvecklingen av lantarbetarlönen. Därvid har utredningen som mått på föreningarnas löneförmåga använt i föreningen intjänad ersättning till arbete sedan insatserna förräntats. Analysen omfattar de fem sambruksföreningar som tillkom åren 1951—1959; dvs. Ryds, Tarvs, Hörnsjöfors, Lessebo och Gudhems. Den avser perioden 1953—1967.

Av analysen framgår att medlemmarna i fyra sambruksföreningar har haft en klar fördel av att vara med i denna samverkan jämfört med om de hade valt att förbli lantarbetare. Den utbetalade lönen har i dessa föreningar varit högre, i ett par fall betydligt högre, än lantarbetarlönen under motsvarande period. Dessutom hade dessa föreningar byggt upp ett eget kapital som var större än det ackumulerade insatskapitalet. Detta berodde på att medlemmarna inte tagit ut hela den intjänade ersättningen utan sparat en del av denna i föreningarna. Det sparade kapitalet uppgick till mellan 4 000 kr. och 85 000 kr. per medlem. Om medlemmarna förblivit lantarbetare, skulle de enligt utredningens mening inte ha haft möjlighet till motsvarande kapitaluppbyggnad.

I den femte föreningen hade medlemmarna under hela verksamhetstiden tjänat in en arbetsersättning som nära anslöt till lantarbetarlönen. Denna förening fick dras med mycket stora skördevariationer på grund av dåliga dräneringsförhållanden och gick efter några år i likvidation.

En jämförelse mellan de föreningar som lyckats bäst och övriga föreningar visar enligt utredningen att de förra vid starten haft en lägre andel lånat kapital och haft större investerat kapital per medlem. Vidare har de haft högre omsättning per medlem och väsentligt lägre avkastningsvariationer än de andra föreningarna. Dessutom har de hållit medlemmarnas anspråk på årliga uttag inom ramen för i föreningen intjänad ersättning till arbete sedan insatserna förräntats.

Utredningen anför att erfarenheterna av sambruksföreningen som företagsform i stort sett har varit goda. Svårigheterna att finna möjligheter att utveckla företagen arealmässigt har dock medfört problem. Det har sålunda visat sig vara svårt att i takt med den fortgående rationaliseringen upprätthålla kravet på sysselsättning för fem medlemmar. Vidare har önskemål framförts bl. a. om underlättande av personväxling i föreningarna. Samarbetet har i stort sett fungerat väl. Sambruksföreningen har enligt utredningen visat sig vara en företagsform som efter vissa anpassningar till utvecklingen på jordbrukets område m. m. bör ha goda förutsättningar att medge bl. a. från demokratiska utgångspunkter goda arbetsförhållanden för medlemmarna.

3.3 Erfarenheter av samverkansföretag

Utredningen har även utfört en företagsekonomisk undersökning av samverkan över ägogränserna i form av samverkansföretag för gemensam jordbruksdrift, gemensam animalieproduktion och gemensam vallfodertorkning. Med gemensam jordbruksdrift avser utredningen i första hand total integration av driften vid företagen dvs. att animalieproduktion och växtodling drivs gemensamt samt att företag utan animalieproduktion driver växtodling gemensamt med övriga företag. Gemen-

Sam animalieproduktion innebär att flera gårdar gemensamt svarar för sådan produktion. Det gemensamma animalieföretaget förutsätts inte ha egen foderproduktion utan anskaffar i stället foder från de deltagande företagen eller köper foder på marknaden. Med gemensam vallfodertorkning avses att grönmassa från flera företag torkas i en gemensam hetluftstork.

Utredningen redovisar bl. a. följande erfarenheter av sådan samverkan.

Vad gäller *gemensam jordbruksdrift* är samverkan möjlig för deltid jordbrukaren framför allt då han önskar minska sin arbetsinsats i jordbruket, då han önskar bli mindre bunden av jordbruksproduktionen samt då han vill ha avlastning vid arbetstoppar. Då deltid jordbrukaren vill fortsätta att arbeta i jordbruket i oförminskad omfattning måste produktionen i företaget ökas, om inte det gemensamma företaget ger honom mer sysselsättning än som svarar mot deltid jordbrukets andel. Deltidsjordbruk som är för små för att maskiner och byggnader skall kunna utnyttjas rationellt kan med fördel anskaffa dessa produktionsfaktorer i samverkan. Det gäller särskilt när omfattande investeringar är nödvändiga.

Utredningen framhåller att för familjejordbrukaren kan målet med gemensam jordbruksdrift vara att minska den egna arbetsinsatsen. Vill han å andra sidan inte uppnå detta kan det ske genom att företaget storleksrationaliserar i samband med samverkan t. ex. genom att utöka animalieproduktionen, starta ytterligare produktionsgrenar eller skaffa mera mark. Eventuellt kan det finnas deltidarbete utanför jordbruket. Samverkan kan också ge familjejordbrukaren möjlighet till avlösning i arbetet, vilket kan behövas bl. a. vid animalieproduktion. Ytterligare motiv för familjejordbrukare att gå med i samverkan är om företaget har för liten areal eller det har dåliga eller för små byggnader och får ökade resurser i dessa avseenden genom samverkan.

För storjordbrukaren kan gemensam jordbruksdrift ge fördelar om hans företag har svårt att ge full sysselsättning åt helårsanställd arbetskraft eller om det inte går att organisera regelbundna avbytarturer för den ordinarie arbetskraften i animalieproduktion. Företag med dåliga byggnader kan ha fördel av att starta samverkan med annat företag som har bra byggnader som kan användas gemensamt. Alternativt kan kanske gemensam om- eller nybyggnad göras.

I fråga om *gemensam animalieproduktion* är förutsättningarna för deltid jordbrukaren att delta i stort sett desamma som vid gemensam jordbruksdrift. Utredningen framhåller att samverkan är möjlig särskilt när han önskar minska sin arbetsinsats i jordbruket och vill bli mindre bunden av produktionen. Samverkan kan också underlätta anskaffandet av bättre byggnader vilket är till fördel bl. a. om alternativet är omfattande investeringar i byggnader.

För familj jordbrukaren är sysselsättningen av avgörande betydelse då anslutning till gemensam animalieproduktion övervägs. Centralisering av animalieproduktionen medför nämligen att sysselsättningen inom det egna företaget minskas. Om tillräcklig verksamhet erhålls i den gemensamma produktionen eller företagaren önskar minska sin arbetsinsats uppstår inga problem. Vill han däremot behålla samma arbetsvolym men inte får sysselsättning i den gemensamma produktionen måste han skaffa annan sysselsättning. Det kan ske t. ex. genom att han startar fläsk- eller smågrisproduktion eller ökar arbetsinsatsen i det egna skogsbruket eller finner sysselsättning utanför det egna företaget.

Familj jordbrukaren kan även ha andra motiv för att samverka i animalieproduktion. En del kan gälla arbetsförhållandena, t. ex. att få hjälp med arbetstoppar i vallskörden eller uppnå mindre bundenhet i animalieproduktionen eller slippa beroendet av arbetskraft utöver den egna familjen. Ett annat motiv är att samverkan kan trygga avsättningen av foder eller rekryteringsdjur från det egna företaget samt anskaffningen av kalvar eller smågrisar till detta. Ytterligare motiv är att få tillgång till mera mark eller bättre byggnader om det egna företaget har för liten areal och dåliga eller för små byggnader.

För stor jordbrukaren är enligt utredningens mening flera motiv för samverkan i animalieproduktion tänkbara. Samverkan kan göra det möjligt att utnyttja storleksfördelarna i t. ex. mjölkproduktionen och samtidigt utnyttja anställd arbetskraft så att bästa möjliga resultat för företaget som helhet nås. Ett annat motiv är att genom överföring av animalieproduktionen till ett gemensamt företag avlasta driftsledningen till fördel för andra produktionsgrenar i det egna företaget. I fråga om betydelsen av samverkan när det gäller resurserna mark och byggnader är förutsättningarna i princip desamma som för deltidsjordbruk och familj jordbruk.

Genom intervjuer och på annat sätt har utredningen inhämtat uppgifter från medlemmar och delägare i föreningar och bolag för samverkan. Därvid har bl. a. följande företagsekonomiska fördelar med gemensam jordbruksdrift framkommit.

För växtodlingsföretag är det viktigaste målet med samverkan att sänka maskinkostnaderna. Maskinerna kan i samverkansföretag utnyttjas bättre, och effektivare maskiner kan kombineras med mera mark. Samverkan kan också vara ett medel att dela upp markresurser på lämpligt sätt t. ex. när ett sidoarrende är för stort för att en företagare ensam skall kunna klara såväl det egna företaget som den arrendelidiga marken. Vidare kan fördelar uppnås genom att man bildar arbetslag, t. ex. för sockerbets- och potatisodlingar, eller byter av varandra. Tidsförluster vid omställningar mellan olika arbetsmoment kan på så sätt begränsas. Man uppnår större trygghet vid arbetstoppar än

om tillfällig arbetskraft anställs. Dessutom inbesparas kostnader för övertidsarbete som annars skulle uppkomma vid arbetstoppar.

I samverkansföretag för både växtodling och mjölkproduktion finns enligt utredningens mening olika motiv för samverkan som berör arbetsinsatserna. I mjölkproduktionen kan arbetskraften frigöras regelbundet t. ex. vid helger och semestrar genom avbytarturer i den gemensamma ladugården eller genom att arbetet i djurskötseln delas lika mellan företagarna. Lantbrukare som driver små företag kan få fler arbetstillfällen genom att samverka med företagare som vill minska sin egen arbetsinsats t. ex. för att ta ett lönande deltidsarbete. Vidare kan arbetet effektiviseras genom att man bildar arbetslag. På byggnadsidan kan man uppnå fördelar bl. a. genom att rusta upp en lämplig befintlig byggnad för gemensam mjölkproduktion och inreda den för ett större antal båsplatser än tidigare. Ombyggnad eller nybyggnad av gemensam ladugård kan eventuellt ske med egen arbetsinsats av de deltagande företagarna vilket minskar kapitalbehovet vid starten. I fråga om maskinanvändning och markresurser gäller i princip detsamma som för växtodlingsföretag.

Utredningens undersökning beträffande samverkan i animalieproduktionsföretag visar när det gäller gemensam mjölkproduktion att den viktigaste fördelen med denna form av samverkan är att bundenheten till mjölkproduktionen minskar. Dessutom uppnås en effektivare arbetsorganisation och byggnadskostnaderna kan begränsas. Maskinerna för hantering av grovfoder kan användas mer rationellt än i enskild drift i mindre skala och förnödenheter kan inköpas till förmånligare priser.

Företag för gemensam fläskproduktion uppnår flera av storleksrationaliseringens fördelar. Det innebär bl. a. lägre kostnader per enhet och därmed bättre lönsamhet. Vidare slipper deltagarna bundenheten vid produktionen. Kreditanskaffningen till företagen underlättas genom att deltagarna gemensamt går i borgen. Avsättningen av smågrisar från de egna företagen tryggas och produktionen av smågrisar utökas. Samverkan innebär dessutom en stimulans för företagarna att söka nya metoder för fläsk- och smågrisproduktion.

3.4 Huvudgrunderna för reformer i fråga om samverkan i jordbruket

Som bakgrund till sina överväganden beträffande motiven för att främja samverkan redovisar utredningen vissa *allmänna förutsättningar* för rationalisering i samverkan. Dessa förutsättningar hänger samman med jordbrukets utveckling vad gäller produktionsmedel, företagsstruktur, produktionsinriktning och produktivitetsutveckling.

Utredningen konstaterar bl. a. att jordbruksföretagens utvecklingsproblem i stort framstår som en fråga om anpassning till kraven på storleksrationalisering. I förgrunden står därvid enligt utredningen

arealkompletteringen, som ger särskilda möjligheter att utnyttja storleksrationaliseringens fördelar. Större areal ger sålunda erfarenhetsmässigt driftsekonomiska fördelar. De fasta kostnaderna för maskiner per hektar faller med ökad gårdsstorlek trots högre mekaniseringsgrad. Motsvarande gäller byggnadskostnaderna. Framför allt kan arbetskraften utnyttjas effektivare och arbetsersättningen därigenom höjas. Vidare förbättras möjligheterna till specialisering och arbetsfördelning. Större företag kan dessutom uppnå marknadsmässiga fördelar t. ex. genom rabatter på inköpta förnödenheter.

Utredningen pekar också på att en fastighetsrationalisering för att få önskad effekt i regel även kräver att driften rationaliseras genom produktions- och arbetstekniska förbättringar.

Av central betydelse är enligt utredningen de möjligheter att anskaffa mark för storleksrationalisering som samverkan kan erbjuda. Utredningen framhåller som sin mening att markanskaffningen blir en av de allra viktigaste frågorna inom jordbrukssektorn under de närmaste decennierna. För de företag som behöver storleksrationalisera gäller frågan om det finns tillskottsmark att köpa eller arrendera i tillräcklig omfattning, till rimliga priser och inom lämpligt avstånd. Samtidigt konstaterar utredningen att möjligheterna att köpa jordbruksmark för storleksrationalisering eller nyetablering kraftigt inskränks framför allt av det begränsade utbudet av mark. På grund härav har arrendeformen blivit en allt viktigare faktor för jordbruksföretagens utveckling. Eftersom samverkan över ägo gränserna bygger på att det gemensamma företaget åtminstone till en början arrenderar deltagarnas mark kan den öka företagarnas möjligheter att få tillskottsmark när sådan inte finns att köpa på tillfredsställande ekonomiska villkor.

Beträffande arrendeformens allmänna betydelse vid storleksrationalisering av jordbruksföretag pekar utredningen bl. a. på att en arrendator slipper de stora kapitalkostnader som är förenade med markförvärv. Särskilt för kapitalsvaga jordbrukare innebär därför arrendeformen en väg till expansion. Till nackdelarna med arrende hör att arrendeperioderna i regel är ganska korta vilket skapar problem för arrendatorerna med hänsyn till behovet att planera drift och investeringar mera långsiktigt. En annan nackdel med arrende är att det inte alltid leder till den bästa möjliga indelningen i brukningsenheter. Sidoarrenden kan sålunda hindra eller fördröja arronderingsförbättringar på ägd mark, särskilt om avtalen tecknas för en längre tid. Utredningen har inte för sin del funnit sig ha anledning att gå in på frågan om behovet av en reglering beträffande dispositionen av markarrenden. Å andra sidan kan samverkan vara en väg att brygga över motsättningar mellan grannar när mark blir ledig och att eliminera eller minska olämpliga strukturförhållanden som kan uppstå bl. a. i samband med markarrenden.

Bl. a. mot denna bakgrund betraktar utredningen samverkan över ägo gränserna som en i vissa fall lämplig metod att åstadkomma strukturrationalisering i jordbruket vid sidan av den traditionella metoden att äganderättsmässigt sammanföra jorden till större brukningsenheter. Samverkansformen kan i många fall utgöra ett synnerligen värdefullt mellan stadium i den traditionella yttre strukturrationaliseringen av jordbruksfastigheterna genom att de deltagande fastigheterna på sikt slås samman även äganderättsmässigt. Det gäller framför allt i sådana fall då samverkan leder till en så hård bindning mellan de individuella företagen att dessas uppbyggnad påverkas på ett mera avgörande sätt. De kan då i regel inte brytas ut ur samverkansföretagen utan stora svårigheter även för ägarna eller eventuellt förvärvare. Den äganderättsmässiga sammanslagningen kan ske antingen så att det gemensamma företaget efter hand förvärvar de deltagande företagen med tillhörande mark eller så att en av deltagarna förvärvar de övriga fastigheter varefter de utträder ur företaget.

Med hänsyn till att även samverkansföretag kan behöva tillskott av mark bör statlig medverkan förekomma till företagens markanskaffning.

Beträffande möjligheterna att genom bildande av samverkansföretag åstadkomma en ökad teknisk och driftsorganisatorisk rationalisering av de enskilda företagen framhåller utredningen de fördelar som större företag erbjuder framför mindre när det gäller planering av företagets tillväxt och anpassningsarbetet vid tillväxten.

I fråga om planeringsarbetet pekar utredningen på att detta riskerar att bli eftersatt i mindre företag där företagaren vanligen själv svarar för både planering och driftsledning och där driftsledning och manuellt arbete i regel tar hela arbetstiden i anspråk. I stora företag kan däremot planering och löpande driftsledning m. m. delas på olika personer.

Vad gäller anpassningsarbetet vid tillväxten av företag och de fördelar som större företag därvid erbjuder framför mindre erinrar utredningen om att ett av de största problemen inom det svenska jordbruket är att man har en stor outnyttjad kapacitet beträffande maskiner, arbetskraft, ekonomibyggnader m. m. Utredningen understryker att ett ökat kapacitetsutnyttjande av produktionsmedlen är av stor betydelse för att sänka produktionskostnaderna. Betydande utvecklingsmöjligheter i fråga om mekanisering finns enligt utredningen alltså när det gäller bl. a. vallodling, inomgårdsdrift och transporter. Samtidigt erbjuder sådana lösningar som anlitande av maskinstationer och gemensam maskinanvändning möjligheter att sänka maskinkostnaderna.

I anslutning till synpunkterna på storleks- och driftsrationaliseringen betonar utredningen att rationaliseringen ställer stora krav vad gäller företagets behov av kapital för köp av mark, byggnader, maskiner, djur m. m. Kapitalanskaffningen framstår därför enligt utredningens mening vid sidan av markanskaffningen som det kanske viktigaste ut-

vecklingsproblemet för jordbruksföretagen. I den mån svårigheter att anskaffa kapital föreligger är detta en begränsande faktor för företagens utveckling. Påfallande är enligt utredningen den betydelse som arrendeformen fått som instrument vid storleksrationaliseringen bl. a. därför att den innebär att kostnaderna för markförvärv sparas in. Utredningen understryker att samverkan över ägo gränserna i nämnda avseende ger samma fördelar som arrende förutom att den erbjuder möjligheter till väsentliga reduceringar av kapitalbehovet för byggnader och maskiner m. m. I samverkansföretag underlättas vidare kapitalanskaffningen genom de insatser som deltagarna regelmässigt förutsätts skjuta till som komplement till det lånade kapitalet. Vad gäller kapitalanskaffning till samverkansföretag har utredningen inte funnit anledning att gå in på andra frågor än sådana som hänger samman med det statliga rationaliseringsstödet.

Området för utredningens undersökningar har begränsats till samverkan inom jordbruket med särskild tanke på växtodling och animalieproduktion. Enligt utredningens mening bör erfarenheterna också kunna tillämpas på samverkan inom trädgårdsnäringen. En gemensam etablering av trädgårdsföretag bör kunna ge bättre lönsamhet och lägre kapitalbehov enligt vissa undersökningar som utförts bl. a. vid lantbrukshögskolan.

3.5 Sambruksföreningen som associationsform för samverkan i jordbruket

Mot bakgrund av erfarenheter bl. a. från intervjuundersökningarna ställer utredningen upp vissa kriterier på den lämpligaste associationsformen för samverkan i jordbruket. Utredningen tillämpar dessa kriterier dels på formerna aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag och ekonomisk förening, dels på nuvarande sambruksföreningar.

Utredningens överväganden av associationsformerna summeras på följande sätt. Samverkansföretag som är beroende av eller angelägna att ta med deltagare som bidrar enbart med kapitalprestationer måste välja någon av bolagsformerna. Av dessa är handelsbolaget eller kommanditbolaget att föredra. Företag som lägger stor vikt vid att associationsformen medger en enkel start och administration och att bildandet inte är förenat med stora kostnader bör undvika aktiebolagsformen men kan välja mellan formen ekonomisk förening, handelsbolag eller kommanditbolag. Företag som önskar bygga upp en stor andel eget kapital kan i princip välja vilken som helst av de diskuterade associationsformerna. Detsamma gäller företag som är beroende av att fordringsägarna kan få insyn i deras ekonomi. Företag som ställer särskilda krav på möjligheterna till smidig personväxling måste enligt utredningen räkna med att möjligheterna att tillgodose dessa krav i hög grad

hänger på produktionsförutsättningarna. Företag som bygger på stora gemensamma investeringar i anläggningar m. m. kan tvingas att kringgärda personväxlingen med olika restriktioner och garantier för företagets bestånd. I sådana fall är formen ekonomisk förening i regel inte lämplig därför att karenstiden för utträde endast är högst fem år från inträdet. I handelsbolaget eller kommanditbolaget finns stora möjligheter att binda deltagarna för längre eller kortare tid. Utredningen påpekar att beskattningsreglerna är olika för olika associationsformer och framhåller att skatteeffekterna måste bevakas vid valet av företagsform och dessutom följas upp så länge företaget består. Utredningen förutsätter att samverkansföretag av någon ekonomisk omfattning inte bildas och drivs utan anlitande av sakkunskap på skatteområdet.

Sammanfattningsvis konstaterar utredningen i fråga om nämnda associationsformer att ingen av dem är så beskaffad att den ensam tillgodoser alla de krav som ställs från samverkanssynpunkter. I fråga om handelsbolaget anför utredningen att detta inte är lämpligt när antalet deltagare närmar sig eller överstiger fem. Aktiebolaget är då lämpligare men har å andra sidan vissa nackdelar vad gäller bildande m. m. som kan verka avskräckande på företagarna. Vidare betonar utredningen att medlemskap i en ekonomisk förening inte medför delaktighet i föreningens anläggnings- och övriga tillgångar på samma sätt som är fallet bl. a. i en sambruksförening enligt nuvarande lag. Deltagare i samverkansföretag med sådana tillgångar accepterar enligt utredningen knappast att såsom gäller beträffande den ekonomiska föreningen endast få ut sin insats när de utträder ur företaget. På grund härav anser utredningen att det behövs en särskild associationsform för sambruk och samverkan i jordbruket även i fortsättningen.

Vid utformningen av den nya lagen har utredningen utgått från de kriterier som ställts upp för den lämpligaste associationsformen för sambruk och samverkan i jordbruket. Enligt utredningen är vissa regler som hittills varit speciella för sambruksföreningen till följd av utvecklingen numera överflödiga eller mindre lämpliga. Bestämmelser av denna karaktär är enligt utredningens mening bl. a. de som kräver att samverkan skall bedrivas på mark som ägs av föreningen eller utarrenderas av staten. Dit hör också bestämmelserna som kräver att medlemmarna deltar i föreningen med personliga arbetsinsatser. Även bestämmelsen om att sambruksföreningarna skall stå under tillsyn av lantbruksnämnden är enligt utredningen otidsenliga.

Utredningen lägger fram förslag till ny lag om sambruksföreningar som avses ersätta nuvarande lag. Förslaget innehåller åtskilliga inslag från nuvarande lag. I stora delar bygger det också på lagen om ekonomiska föreningar. Dessutom innefattar det vissa regler som är speciella för den nya form av sambruksförening som utredningen förordar.

Dessa regler tar framför allt sikte på att underlätta personväxlingar och samtidigt trygga företagets bestånd. De kompletteras av vissa föreslagna nya regler i fråga om det statliga ekonomiska stödet till sambruks- och samverkansföretag. Lagförslaget har i huvudsak följande innehåll.

Sambruksföreningen behålls som en företagsform som är exklusiv för jordbruk och trädgårdsbruk. Vidare förblir den till sin natur en ekonomisk förening med uppgift att främja medlemmarnas ekonomiska intressen. Vid samverkan i helt integrerade företag tjänar föreningen medlemmarnas ekonomiska intressen genom att bereda dem sysselsättning i företaget och del i överskott på verksamheten. Vid samverkan över ägo gränserna svarar föreningen för hela driften eller delar av driften vid de deltagande företagen, som härvid alltså ägs av andra än föreningen. Medlemmarna kan delta i föreningen med mark, maskiner, arbetskraft o. d. Kravet på minsta medlemsantal i sambruksförening sänks i förslaget från fem till tre. Medlem förutsätts till skillnad mot nu inte nödvändigtvis behöva delta med egna arbetsinsatser. Såväl fysisk som juridisk person kan bli medlem.

Till skillnad från vad som nu gäller bör enligt utredningen klart slås fast att medlem äger rätt att utträda oavsett om han kan finna någon godtagbar förvärvare av sin andel eller inte. I det sistnämnda fallet blir föreningen skyldig att lösa andelen. Utträde skall föregås av uppsägning. Föreningen kan begränsa uppsägningsrätten genom att i stadgarna ta in förbehåll att uppsägning till utträde inte får ske förrän viss tid från inträdet. Tiden har inte maximerats. Ett sådant förbehåll kan enligt utredningen vara nödvändigt särskilt för föreningar som äger dyra produktionsmedel med lång avskrivningstid.

Till nyheterna i lagförslaget hör vidare reglerna om reservfond. Den nuvarande bundenheten till taxeringsvärdet på föreningens fasta egendom upphör. I stället anpassas reservfonden till föreningens skulder enligt balansräkningen eller viss kvotdel av det bokförda värdet på föreningens tillgångar. Detta innebär en anpassning till vad som gäller enligt lagen om ekonomiska föreningar. Reservfond skall vara bunden och således inte kunna användas fritt av föreningen. En annan nyhet i förslaget är att det inte innehåller någon begränsning av vinstutdelning i förhållande till inbetalat insatskapital.

Vad gäller styrelse, firmateckning, årsredovisning, revision och föreningssammanträde hänvisas i huvudsak till lagen om ekonomiska föreningar. Det innebär bl. a. den ändringen jämfört med vad som nu gäller att sambruksförening kan genom stadgebestämmelser differentiera medlemmarnas rätt att besluta i föreningens angelägenheter. Om så inte skett, äger varje medlem en röst.

3.6 Stödåtgärder m. m.

Enligt gällande jordbrukspolitiska riktlinjer skall statens medverkan till jordbrukets rationalisering avse uppbyggnad av effektiva jordbruksföretag utan principiell begränsning till någon särskild företagsform. Samverkan mellan företag främjar dessa strävanden och är därför enligt utredningens mening från samhällelig synpunkt ett värdefullt alternativ till enskilt företagande. Staten bör satsa på ökad information om samverkan och på konkreta åtgärder för att främja denna. Till sådana åtgärder hör ett ökat ekonomiskt stöd till samverkansföretag.

Utredningen tar först upp frågan om *statligt stöd till gemensam användning av produktionsmedel m. m.* Utredningen konstaterar att det i svenskt jordbruk är vanligt med sådan samverkan som innebär gemensam användning av produktionsmedel men där deltagarna fortfarande driver produktionen var för sig. De viktigaste formerna av sådant samarbete avser maskiner och arbetskraft. Denna samverkan är enligt utredningen i hög grad önskvärd från allmän synpunkt eftersom den för med sig kostnadsbesparingar och sociala fördelar. Vidare kan den utvecklas till mera fördjupad samverkan i form av samverkansföretag med egen produktion. Särskild uppmärksamhet bör därför ägnas denna samverkan i rådgivningen till lantbrukare. Vidare behövs direkta stimulansåtgärder. Utredningen föreslår i sistnämnda avseende ett ökat stöd till gemensam maskinanvändning.

Enligt kungörelsen (1967: 443) om statlig garanti för lån till maskinhållning inom jordbruket m. m. kan statlig garanti lämnas för lån till förvärv av jordbruksmaskiner med tillbehör som skall användas gemensamt för flera jordbruks- eller trädgårdsföretag. Efterfrågan på kreditgaranti av detta slag har varit liten bl. a. till följd av i vissa hänseenden restriktiva bestämmelser. Vissa modifieringar föreslås därför av stödet.

Utredningen föreslår att yrkesmaskinhållare skall kunna få lånegaranti för anskaffande av rörelsekapital vid start, övertagande eller större utvidgning av en mera omfattande maskinhållarrörelse. Vidare föreslås att uttrycket "nytt maskinbestånd" (2 §) inte skall behöva tolkas så att garanti får lämnas endast till inköp av nya, obegagnade maskiner. Enligt utredningens mening bör sålunda garanti kunna lämnas i vissa fall även för inköp av begagnad maskin, om lantbruksnämnden bedömer köpet vara lämpligt. Det bör också finnas möjlighet att bevilja lånegaranti vid överlåtelse av ett maskinbestånd med eventuell tillhörande byggnader i samband med att maskinhållarrörelse byter ägare. Garanti bör vidare kunna lämnas till en kombinerad jordbrukare-maskinhållare för inköp av basmaskiner, t. ex. jordbearbetningsmaskiner, om de har större kapacitet eller annat arbetssätt än de maskiner som normalt fordras enbart för det egna jordbruket.

Vad gäller byte av maskin får enligt gällande bestämmelser låne-

garanti lämnas endast för den del av investeringen som avser eventuell utökning av kapacitet. Bestämmelsen om ett lägsta investeringsbelopp av 5 000 kr. skall då gälla för denna del av investeringen. Dessa regler föreslås normalt gälla även i fortsättningen men vissa möjligheter bör ges att lämna garanti för större del av investeringen. Motiv för dylika undantag kan t. ex. vara att en rimlig finansiering av ett byte av en dyrbar specialmaskin med snabb förslitning inte utan lånegaranti kan genomföras av en maskinhållare med verksamhet som från allmän synpunkt är i hög grad önskvärd. Sökandens ekonomiska möjligheter att genomföra företaget måste prövas med särskild omsorg i sådana fall.

I fråga om minimi- och maximibelopp för garanti föreslår utredningen vidare att begränsningen av garantigivningen till 80 % av köpesumman eller byggnadskostnaden slopas. Därigenom erhålls likformighet med övrig lånegarantigivning till jordbruksföretag vilken ger möjligheter till totalfinansiering. För att ytterligare förenkla lånegarantigivningen förordar utredningen att vissa modifieringar och förenklingar görs i de föreskrivna villkoren i syfte att kontrollera användningen av maskiner som omfattas av garantier.

Utredningen föreslår slutligen den formella ändringen att hittillsvarande maskinlånekungörelse författningsmässigt inarbetas i rationaliseringskungörelsen och trädgårdsrationaliseringskungörelsen.

Utredningen har övervägt om det finns skäl att införa någon form av bidrag till investeringar i maskiner som används på flera gårdar. En dylik stödform har dock befunnits vara administrativt tidskrävande och svårhanterlig. Problem uppkommer bl. a. med kontrollen av att en viss maskin under tillräckligt lång tid används på flera gårdar. För att inte i åtskilliga fall behöva återkräva bidrag måste man vidare betala ut bidrag fem till tio år efter maskinanskaffningen. Dessutom påpekas att utbetalningen av bidrag inte kan kopplas till slutamorteringen av lån ur en statlig lånefond. Av bl. a. nämnda orsaker har utredningen inte ansett sig böra föreslå bidragsgivning till anskaffande av maskiner för flergårdsanvändning.

Utredningen övergår därefter till att behandla frågan om *statligt stöd till samverkansföretag*. Samverkansföretag definieras av utredningen som företag som genomfört samverkansrationalisering. Därmed avser utredningen rationalisering med positiv företagsekonomisk effekt genom att verksamhet som tidigare drivits var för sig av delägare i samverkansföretaget eller av deras företrädare nu sker gemensamt. Samverkansrationaliseringen kan vara olika långt driven i olika samverkansföretag. För samtliga typer av samverkansföretag finns enligt utredningens mening motiv för utökade statliga rådgivningsinsatser. Däremot motiverar olikheter i samverkansrationalisering skillnader i utformningen av det ekonomiska stödet. Samtliga typer av samverkansföretag har i dag möjligheter att under vissa förutsättningar erhålla lånegan-

tier enligt rationaliseringskungörelsen. Som ytterligare stimulans till samverkansföretag med hög grad av samverkansrationalisering föreslår utredningen möjligheter till statsbidrag till investeringar i ekonomibyggnader och markanläggningar. Stöd till samverkansföretag föreslås i första hand utgå till sambruksförening, handelsbolag, aktiebolag och ekonomisk förening. Om krav på företagets fasthet och bestånd kan uppfyllas inom enkla bolag och idcella föreningar bör det dock enligt utredningens mening inte vara uteslutet att stöd under vissa förutsättningar kan utgå som gemensamt stöd till två eller flera enskilda personer i sådana sammanslutningar.

En förutsättning för att stöd skall utgå till samverkansföretag vari ingår gemensam växtodling eller gemensam animalieproduktion föreslås vara att det bland delägarnas företag finns minst ett, som är utvecklingsbart även vid en traditionell strukturrationalisering. Utredningen har också ingående diskuterat andra typer av stöd villkor, t. ex. i fråga om företagets organisation, fasthet och lönsamhet. Dessa villkor överensstämmer med vad som redan gäller enligt rationaliseringskungörelsen.

Vad gäller stödformerna föreslås att **lån e g a r a n t i** bör kunna lämnas samverkansföretag för de ändamål som anges i 10 § rationaliseringskungörelsen och med i huvudsak de villkor för olika typer av lånegarantier som anges i kungörelsen.

Utredningen understryker behovet av att med statligt stöd underlätta nya delägars kapitalinsatser jämte överlåtelse av aktier och andra andelar för att samverkansföretag skall bildas i tillräcklig utsträckning och sedan kunna fortsätta sin verksamhet i samband med ofrånkomliga delägarbyten. Ifrågavarande stöd bör utgå som lånegaranti och normalt lämnas delägaren personligen. Även person som redan är delägare bör kunna få detta stöd vid övertagande av utträdande delägars andel. Vid inlösen av andel i handelsbolag eller sambruksförening föreslås samverkansföretaget som sådant också få motsvarande stöd. I undantagsfall föreslås detta även gälla vid återbetalning av insats till utträdande medlem i ekonomisk förening. Vid överlåtelse och lösen av andel föreslås garanti kunna motsvara andelens hela godkända överlåtelsevärde.

Utredningen framhåller särskilt att den vad gäller stöd till kapitalinsatser eller övertagande av aktier eller andra andelar inte föreslår stöd till delägare i sammanslutningar som inte innebär samverkansrationalisering. Härvidlag gör dock utredningen undantag för sammanslutningar i sambruksföreningens form. Lånegaranti föreslås nämligen kunna lämnas till medlem eller framtida medlem i sambruksförening eller till föreningen själv för övertagande resp. lösen av andel i föreningen även om föreningens bildande eller verksamhet inte inneburit samverkansrationalisering.

Enligt utredningens mening bör *statsbidrag* utgå till vissa investeringar vid start eller utveckling av samverkan mellan jordbruksföretag. Bidrag föreslås utgå till åtgärder som har samband med samverkan och är förorsakade av denna. Bidragsstödet föreslås varierat med graden av samverkan mellan deltagarna. Samverkansföretag som driver hela växtodlingen på två eller flera existerande eller genom samverkan upphörda jordbruksföretag föreslås för sina investeringar i ekonomibyggnader för växtodlingen och i markanläggningar kunna erhålla statsbidrag med högst 25 % av godkänd kostnad. Samverkansföretag som driver hela eller större delen av animalieproduktionen gemensamt men där delägarna fortfarande har enskild växtodling, föreslås kunna få bidrag till inre rationalisering, om den normala regeln om arealtillskott m. m. i 20 § rationaliseringskungörelsen är uppfylld för huvuddelen av de enskilda delägarna. Även om denna regel inte är uppfylld bör bidrag kunna utgå med högst 25 % av godkänd kostnad, om stor samverkansrationalisering uppkommer genom den gemensamma animalieproduktionen. Detta anses ske om hela eller större delen av de enskilda företagens tidigare animalieproduktion drivs gemensamt på så sätt att dessa företags organisation och produktion påverkas i hög grad i positiv riktning. Samverkansföretag som driver såväl hela växtodlingen som hela eller större delen av animalieproduktionen gemensamt, föreslås få bidrag till investeringar i ekonomibyggnader och markanläggningar med högst 25 % av godkänd kostnad.

Vid s. k. sambeten är samverkan i växtodling och animalieproduktion partiell. Enbart samverkansrationaliseringen kvalificerar därför enligt utredningen inte för bidrag till sambetesföretag. På grund av dels strukturrationaliseringseffekten, dels sambetenas angelägna sociala uppgift att bereda familjejordbrukaren ledighet från djurskötseln, föreslås dock att vissa bidrag till inre rationalisering vid sambetesföretag skall kunna utgå i form av avskrivningslån, om de allmänna förutsättningarna för stöd är uppfyllda. Bidraget föreslås utgå med högst 25 %. Utredningen anser dock att begränsad strukturrationaliseringseffekt och relativt sett begränsade investeringar i många fall torde motivera en lägre bidragsprocent än den maximala.

Utredningen föreslår att bestämmelsen om maximibelopp för bidrag till ekonomibyggnader tas bort vid bidragsgivning till samverkansföretag med motivering att bidraget räknat per deltagare sällan kommer att överstiga gällande maximibelopp.

Om ett samverkansföretag ligger inom område som godkänts för särskild rationalisering och om övriga förutsättningar för dylik rationalisering är uppfyllda, bör enligt utredningens mening samverkansföretaget kunna utväljas för särskilda rationaliseringsinsatser. Bidragsreglerna och bestämmelserna i övrigt föreslås vara de för den särskilda rationaliseringsverksamheten normala.

Utredningen föreslår att de villkor för stöd till samverkansföretag inom jordbruket som angivits i det föregående i princip även skall gälla för samverkansföretag inom trädgårdsnäringen.

Den framtida omfattningen av samverkan i jordbrukets primärproduktion blir enligt utredningens mening i hög grad beroende av hur stora resurser som ställs till förfogande för att bedriva en effektiv och sakkunnig *information och rådgivning* om samverkan till lantbrukarna.

Utredningen föreslår att lantbruksstyrelsen får i uppdrag att utarbeta normalavtal, normalbolagsordningar och normalstadgar för olika företagsformer och typer av samverkansföretag. Vidare bör styrelsen genomföra fortbildningskurser för lantbruksnämndernas personal om bildande och drift av samverkansföretag. Information om samverkan föreslås också få större utrymme i nämndernas rådgivningsverksamhet. För att klara nämnda verksamhet föreslås lantbruksstyrelsen få en särskild arbetsenhet med bl. a. två handläggare. En särskild rådgivande nämnd föreslås också inrättad vid styrelsen med representanter för berörda myndigheter och organisationer.

Utredningen har slutligen uppskattat *medelsbehovet* för de föreslagna stödatgårderna. Stödet till samverkansföretagen bedöms tills vidare inte medföra behov av utökade lånegarantiramar eller ökning av anslaget Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti. Förslagen om bidrag till inre rationalisering vid samverkansföretag innebär enligt utredningen att ramen för bidrag till sådan rationalisering till en början behöver utökas med 2 milj. kr. Utredningen anser det sannolikt att det föreslagna bidragsstödet till samverkansföretag inom trädgårdsnäringen kommer att på någon sikt medföra behov av att höja anslaget Bidrag till trädgårdsnäringens rationalisering m. m. I fråga om service, fortbildning, rådgivning m. m. bedömer utredningen att årskostnaderna under de närmaste åren kommer att uppgå till minst 1 milj. kr. Därav belöper ca 300 000 kr. på den föreslagna arbetsenheten inom lantbruksstyrelsen.

4 Remissyttrandena

4.1 Ny lag om sambruksföreningar

Remissinstanserna är i allmänhet positiva till tanken att genom samverkan i jordbrukets primärproduktion utnyttja storleksrationaliseringens fördelar och åstadkomma en från driftsynpunkt lämplig strukturering av jordbruksfastigheterna.

Lantbruksstyrelsen finner det önskvärt att samverkan främjas och att olika samverkansformer får sådan omfattning att de kan ge underlag för ett fortsatt klarläggande av olika samverkans effekter. *Lantbruks-högskolan* anser att denna form av effektivisering i vissa fall bör kunna

bli ett lämpligt komplement till rationaliseringsalternativ för enskilda företag. Faktorer som talar för att samverkan kommer att öka i framtiden är enligt högskolan bl. a. ökningen av kapitalbehovet per sysselsatt, kraven på ordnad arbetstid och semester, konsekvenserna av sjukdom och skador på enskilda företagare samt ökat intresse för samverkan genom utbildning och upplysning.

1972 års *jordbruksutredning* finner det värdefullt från såväl den enskildes som samhällets synpunkt att ökad samverkan kommer till stånd. För de enskilda innebär samverkan enligt utredningen möjlighet till ökat ekonomiskt utbyte av gemensamt insatta resurser samtidigt som arbetet kan organiseras så att nuvarande bundenhet minskar, framför allt vid gemensam animalieproduktion. Från samhällsekonomisk synpunkt innebär samverkan viss resursbesparing genom att produktionen kan bedrivas effektivare och i större skala. *Avbytarutredningen* pekar på att en avbytarorganisation endast kan lösa delar av avbytarproblematiken och att kompletterande åtgärder behövs. Utredningen framhåller att varje samverkansåtgärd som avser animalieproduktion underlättar avbytarfrågans lösning för de berörda företagen.

LRF anser att samverkan över ägo gränserna kan vara en bra lösning för att sänka investeringsbehovet och öka lönsamheten i många delar av Sverige med sämre ägostruktur och utvecklingsmöjligheter. *Kooperativa förbundet* finner det motiverat att stödja uppkomsten av samverkansföretag i hela landet. *Hushållningssällskapens förbund* anser det angeläget att stimulera samverkan mellan jordbrukare. *Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund* anför att förslagen sannolikt kommer att få betydelse även för trädgårdsnäringen. *Svenska lantarbetareförbundet* noterar med tillfredsställelse att utredningen funnit sambrukstanken vara värd fortsatt uppmärksamhet.

En viss tvëksamhet råder i fråga om möjligheterna att skapa sambruksföreningar i nuvarande form dvs. för samverkan inom ägo gränserna i jordbruksföretag som är helt integrerade redan från starten. *Lantbruksstyrelsen* framhåller att härför behövs minst 200 ha åker. Eftersom det nu finns endast ca 600 brukningsenheter med över 200 ha åker, kan det enligt styrelsens mening endast bli fråga om ringa nybildningar av sådana sambruksföreningar. Liknande synpunkter förs fram av *LRF* och *Hushållningssällskapens förbund*.

Det stora flertalet remissinstanser delar utredningens uppfattning att det behövs en särskild associationsform för vissa typer av samverkansföretag. Utredningens förslag till ny lag om sambruksföreningar godtas i huvudsak.

Svea hovrätt tar för sin del inte ställning till frågan vilket intresse som inom jordbruksnäringen kan finnas för samverkan enligt betänkandet och anför att behovet av lagstiftningen faller utanför hovrättens bedömning. Om lagstiftning i form av en ny lag om sambruksföreningar

anses erforderlig, utgör enligt hovrättens mening förslaget en i huvudsak godtagbar lösning.

Lantbruksstyrelsen anser att lagen fyller en funktion med hänsyn till att formen med samverkan över ägo gränserna synes värd att pröva. Styrelsen biträder därför utredningens förslag. *Lantmäteriverket* tillstyrker i huvudsak att de framlagda förslagen genomförs. Liknande uttalanden görs av *länsstyrelserna i Östergötlands, Malmöhus, Skaraborgs, Västmanlands och Västerbottens län. Länsstyrelsen i Södermanlands län* ifrågasätter däremot om en gemensam disposition av mark innebär sådana särskilda förhållanden att sambruksföreningen bör behållas som en i speciell lagstiftning reglerad associationsform. *1972 års jordbruksutredning* har ingen erinran mot lagförslaget även om övriga befintliga associationsformer i många fall enligt utredningen torde vara tillräckliga för de samverkansformer som kan bli aktuella.

LRF ser det nya innehållet i lagförslaget som en förutsättning för att nya sambruksföreningar skall komma till stånd. Vid samverkan över ägo gränserna ger lagförslaget större flexibilitet än nuvarande lag. I fråga om samverkan inom ägo gränserna pekar förbundet på att redan minimiantalet tre medlemmar kräver ett relativt stort företag. *Hushållningssällskapens förbund* har inget att erinra mot lagförslaget. *Kooperativa förbundet* tillstyrker förslaget och framhåller att man bör noga följa utvecklingen och anpassa lagstiftningen och andra grundvillkor därtill. *Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund* betraktar den föreslagna lagen som ett viktigt komplement till lagen om ekonomiska föreningar. *Svenska lantarbetareförbundet* anför att förslaget innebär en viss uppmjukning av bestämmelserna i den nuvarande lagen och därför bör kunna underlätta starten av sambruksföreningar. Förbundet har inget att invända mot lagförslaget.

Svea hovrätt finner det riktigt att utredningen låter lagen i princip endast uppta sådana regler som skiljer den från lagen om ekonomiska föreningar och i övrigt hänvisar till denna lag.

Kravet i den nuvarande lagen på minst fem medlemmar, som har rätt och skyldighet till arbetsinsatser, framstår enligt *lantbrukshögskolan* som orealistiskt. Högskolan delar därför utredningens uppfattning att minimiantalet medlemmar bestäms till tre och att något preciserat krav på medlemmarnas arbetsinsatser inte införs i lagen. Enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* innebär bl. a. borttagandet av sysselsättningskravet en väsentlig förändring av 1948 års sambrukslag. Gränsdragningen mellan sambruksföreningen och handelsbolaget kommer dock enligt länsstyrelsen i praktiken att bli flytande.

Lantbrukshögskolan pekar på att utredningen inte har tagit ställning till efter vilka grunder varje medlems insats skall bestämmas. I de ekonomiska föreningarna har enligt högskolan alltmer utbildat sig den praxis att medlem skall bidra med kapital i relation till hans omsättning

med företaget. Överskottsdispositioner i form av tilläggsbetalningar eller rabatter på omsättningen lämnar härigenom medlem gottgörelse för kapitalinsatsen på ett rättvist sätt. Om medlemmar kvarstår som inte aktivt deltar i verksamheten, får dessa ingen gottgörelse för sina kapitalinsatser. Efterlikvider och återbärningar måste då kompletteras med ränta på gjorda insatser. Dessa räntor är inte avdragsgilla för föreningen. I ett sådant läge sker dubbelbeskattning. Antalet ledamöter i sambruksförenings styrelse bör enligt högskolans mening vara minst tre, eftersom det lägsta antalet medlemmar uppgår till tre. I fråga om förslaget att det skall finnas möjlighet att differentiera medlemmarnas rösträtt på föreningssammanträde anför högskolan att nuvarande skattemässiga behandling av tilläggslikvider för undvikande av dubbelbeskattning kräver att föreningen är kooperativ dvs. öppen och tillämpar lika rösträtt. Högskolan anser därför att frångående av den lika rösträtten inte är att rekommendera.

4.2 Stödåtgärder m. m.

Utredningens förslag till stödåtgärder tillstyrks i huvudsak eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. Sålunda biträder *lantbruksstyrelsen* förslagen. 1972 års *jordbruksutredning* finner ett ökat statligt stöd till samverkansföretag vara motiverat med hänsyn till de positiva effekter ökad samverkan kan ha för såväl den enskilde som samhället. Utredningen har inte tagit ställning till detaljerna i förslaget utan förbehåller sig möjligheten att anpassa och samordna stödet till samverkansföretag i överensstämmelse med de förslag till den framtida utformningen av det statliga stödet till jordbrukets rationalisering som utredningen kan komma att lägga fram. *LRF* pekar på att ändringarna medför en större rörlighet i tolkningen av begreppet samverkan och jämsätter olika associationsformer, vilket förbundet inte har något att invända mot. De föreslagna ändringarna av rationaliseringskungörelsen bör enligt förbundet kunna stimulera till samverkan. *Svenska lantarbetsareförbundet* delar utredningens uppfattning att det behövs bättre kunskaper hos företagarna om samverkan och ett ökat statligt ekonomiskt stöd. Det är dock enligt förbundet angeläget att sådant stöd lämnas i former som inte motverkar jordbrukets storleksrationalisering och ej heller främjar tillkomsten av deltidsjordbruk.

Statens jordbruksnämnd erinrar om den av 1974 års riksdag beslutade låginkomstsatsningen för jordbrukarna. Särskilda regler kan enligt nämnden tänkas bli erforderliga för att inte systemet med leveranstillägg till mindre producenter av mjölk skall motverka tillkomsten av samverkansföretag för mjölkproduktion. Liknande synpunkter framförs av *Kooperativa förbundet*.

Remissinstanserna tillstyrker i stort det föreslagna statliga stödet till

gemensam maskinanvändning samt förslaget att maskinlånekungörelsen inarbetas i rationaliseringskungörelsen. *Lantbruksstyrelsen* föreslår att amorteringstiden för maskinlån fastställs till högst tio år oavsett lånets ändamål. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* ifrågasätter om inte möjligheter även bör finnas att genom statsbidrag stimulera tillkomsten av sådan gemensam maskinanvändning där större delen av maskinparken ägs gemensamt. Effekterna av en sådan samverkan torde enligt länsstyrelsen vara fullt jämförbara med den rationalisering som uppnås genom gemensamt driven växtodling eller animalieproduktion, vilka samverkansformer föreslås kunna erhålla statsbidrag.

Förslagen om statligt stöd till samverkansföretag inom jordbruket tillstyrks i huvudsak. *Lantmäteriverket* finner det välbetänkt att för stöd till samverkansföretag vari ingår gemensam växtodling eller animalieproduktion upprätthålla det föreslagna villkoret att det bland delägarnas företag skall finnas utrymme för minst ett som kunnat vara utvecklingsbart även vid en traditionell strukturrationalisering. *Hushållningssällskapens förbund* framhåller att det i Norrlands inland finns fall där samverkansföretag kan vara allmänt motiverade även om bland deltagarna ej finns någon med s. k. kärnfastighet.

Vad gäller stödformerna föreslår *lantbruksstyrelsen* och *länsstyrelsen i Skaraborgs län* att amorteringstiden för driftslån begränsas till 15 år för samtliga låntagare. *Hushållningssällskapens förbund* påpekar att sambruksföreningarna har fått en särställning gentemot andra samverkansformer så till vida att krav på samverkansrationalisering inte uppställs vid stöd till medlemmar eller framtida medlemmar eller till föreningen själv för övertagande resp. lösen av andel i föreningen. Förbundet anser detta med hänsyn till sambruksföreningarnas konstruktion vara ofrånkomligt, om några sådana skall bildas. Förbundet anser vidare att sambetesföretagen i normalfallen bör kunna erhålla 25 % statsbidrag.

Lantbruksstyrelsen anser att många av de för jordbruksföretagens del beskrivna fördelarna med samverkan direkt kan appliceras på vissa typer av trädgårdsföretag. Företag för gemensam produktion och distribution av värme för växthusuppvärmning kan erbjuda fördelar och få särskild aktualitet i samband med kärnkraftens utbyggnad. Styrelsen förutsätter att trädgårdsnäringsutredningen prövar lämpliga vägar för att främja utvecklingen av samverkan inom trädgårdsproduktionen. Den föreslagna ändringen av trädgårdsrationaliseringskungörelsen bör dock utan hinder av vad denna utredning kan komma att föreslå i dessa avseenden kunna genomföras samtidigt som ändringen av jordbrukets rationaliseringskungörelse. Styrelsen framhåller att bestämmelserna om statsbidrag vid samverkansrationalisering innebär att bidragsmöjligheter-na blir större för åtgärder som sker i samverkan än om samma åtgärder vidtas av de enskilda företagen. Enligt styrelsens mening bör denna

förmån dock endast gälla sådana rationaliseringsåtgärder som orsakas av samverkan och annars inte skulle kommit till stånd. För rationaliseringsåtgärder som företas av redan etablerade samverkansföretag bör samma bidragsregler gälla som för andra företagsformer.

Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund har inget att erinra mot de föreslagna stödbestämmelserna, men anser att de bör synkroniseras med dem som gäller för enskilda företagare. Bidragsgivningen till dessa är enligt förbundet synnerligen restriktiv på grund av tillämpningsanvisningarnas utformning. Om tillämpningen inte ändras och samtidigt betydande statsbidrag skall utgå vid s. k. samverkansrationalisering kan detta enligt förbundet komma att framstå som en stötande orättvisa. En mera allmän översyn av statsbidragsbestämmelserna till trädgårdsnäringen är därför angelägen.

Lantbruksstyrelsen framhåller att en ökad satsning på samverkansföretag kräver betydande insatser i form av ortbildning, rådgivning och service, inte minst i juridiskt avseende. Därtill kommer utvecklingsarbete med inriktning på att förvärva fördjupade kunskaper om samverkansproblematiken och på att skapa praktiska och konstruktiva lösningar som kan tillämpas i rådgivningen och vid stödgivningen. Styrelsen biträder därför utredningens förslag att lanbruksorganisationens personella resurser förstärks med minst två handläggare. Därutöver behövs en assistenttjänst. Enligt styrelsens mening bör inte någon permanent rådgivande nämnd för samverkansfrågor tillskapas. Styrelsen beräknar årskostnaderna till 350 000 kr.

Statskontoret avstyrker den föreslagna resursökningen vid lantbruksstyrelsen, eftersom de tillkommande arbetsuppgifterna nu väsentligen bör kunna rymmas inom ramen för befintliga resurser. Någon rådgivande nämnd bör inte heller knytas till styrelsen. RRV förordar att man avvaktar erfarenheterna av verksamhetens omfattning, innan frågan om en personalförstärkning tas upp till prövning.

5 Föredraganden

5.1 Huvudgrunderna för reformer i fråga om samverkan i jordbruket

Genom 1948 års lagstiftning om sambruksföreningar tillskapades särskilda regler för sådana ekonomiska föreningar som har till ändamål att låta medlemmarna gemensamt bedriva jordbruk på fastighet som föreningen har förvärvat eller arrenderat. Genom lagstiftningen avsåg statsmakterna att göra det möjligt särskilt för småjordbrukare och lantarbetare att gemensamt äga och driva större jordbruksfastigheter. Härigenom kunde såväl det sociala önskemålet att behålla självständiga näringsutövare i jordbruket som det samhällsekonomiska kravet på högsta möjliga effektivitet i produktionen tillgodoses.

Under de år som har gått sedan sambrukslagen kom till har stora förändringar skett inom jordbruket. Utvecklingen har gått mot allt större brukningsenheter. Vidare har en långtgående teknisk rationalisering skett av produktionen varvid arbetskraften i stor utsträckning ersatts av maskiner. Detta har medfört att jordbruket blivit alltmer kapitalkrävande. En möjlighet att underlätta kapitalanskaffningen i jordbruket kan vara samverkan mellan flera personer eller företag. Från olika håll har också gjorts gällande att samverkan är en väg att förbättra lönsamheten hos många jordbruk. Trots detta har möjligheten att gemensamt driva jordbruk i sambruksföreningens form utnyttjats endast i begränsad omfattning. F. n. är endast tre sambruksföreningar verksamma.

Det var mot denna bakgrund som dåvarande chefen för jordbruksdepartementet år 1969 begärde och fick bemyndigande att tillkalla sakkunniga för utredning av vissa frågor rörande sambruksföreningar (sambruksutredningen). Utredningen fick i uppdrag att undersöka orsakerna till att organisationsformen sambruksförening utnyttjats i så ringa utsträckning. Utredningen skulle också utreda behovet och möjligheterna att genom statliga insatser av olika slag stimulera till bildandet av sambruksföreningar.

Utredningen har i betänkandet (SOU 1974: 30) Jordbruk i samverkan lagt fram förslag till ny lag om sambruksföreningar. I betänkandet föreslås också ändringar i det statliga stödet till jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering.

En central utgångspunkt för utredningens överväganden har varit de möjligheter som samverkan erbjuder vid sidan av andra vägar, främst yttre rationalisering och arrende, att bygga upp effektiva jordbruksföretag. Utredningen understryker värdet av samverkansföretag också mot bakgrund av de vinster samverkan kan medföra av social karaktär t. ex. i form av ökad eller ordnad fritid för deltagarna. Utredningen har undersökt erfarenheterna av de sambruksföreningar som har bildats efter år 1948 liksom också av den samverkan som förekommer över ägo gränserna mellan olika jordbrukare.

Av de sex sambruksföreningar som bildats upphörde två efter tio år därför att arrendetiden gick ut och marken togs i anspråk för andra ändamål. En förening upphörde efter elva år genom konkurs. Orsaken till denna konkurs var enligt utredningen främst att föreningen under en följd av år drabbades av skördeskador. Av de tre sambruksföreningar som finns kvar i dag tillkom Hörnsjöfors år 1952, Gudhem år 1959 och Ståholm år 1972.

Erfarenheterna av sambruksföreningarnas verksamhet har enligt utredningens mening varit goda. Detta gäller såväl det ekonomiska utfallet för medlemmarna som samarbetet mellan dessa. Medlemmarna har fått större del i den allmänna standardutvecklingen än de skulle ha fått om de valt att förbli lantarbetare. Detta har tagit sig uttryck bl. a.

i en högre arbetsersättning än lantarbetarlönen. I två föreningar har ersättningen betydligt överstigit denna lön. Dessutom har medlemskapet i sambruksföreningarna medfört fördelar för medlemmarna i form av sparande inom föreningarna. Detta sparande har medlemmarna åstadkommit genom att inte ta ut hela den intjänade ersättningen som arbetslön.

Utredningen redovisar även de problem som gjort sig gällande i sambruksföreningarnas verksamhet. Bl. a. har det visat sig vara svårt att få tillskottsmark i den utsträckning som behövs för att i längden upprätthålla kravet på sysselsättning för fem medlemmar vilket f. n. normalt är minimiantalet. Vidare har det konstaterats att personväxlingen i föreningarna behöver underlättas.

Utredningen har studerat tre former av samverkan över ägo gränserna mellan i och för sig självständiga jordbrukare, nämligen företag för gemensam jordbruksdrift, för gemensam animalieproduktion och för gemensam vallfodertorkning i hetluftstork. Med gemensam jordbruksdrift avser utredningen att enbart växtodling eller växtodling och mjölkproduktion är gemensam för de deltagande företagen.

Utredningen visar hur jordbruksföretag som samverkar i produktionen kan uppnå fördelar genom den storleksrationalisering som uppkommer. Företag med gemensam växtodling kan sålunda sänka maskinkostnaderna, dela på tillskottsmark som är för stor för ett företag, effektivisera skörd och efterföljande hantering genom arbetslag och arbetsbyten samt minska kostnaderna för övertidsarbete vid arbetstoppar. I företag med gemensam mjölkproduktion kan deltagarna få ordnade arbetstider t. ex. genom att byta av varandra i den gemensamma ladugården. Företag för gemensam animalieproduktion kan också sänka produktionskostnaderna per enhet och därmed öka lönsamheten.

I fråga om betydelsen av samverkan som alternativ till yttre struktur-rationalisering pekar utredningen på de svårigheter som den enskilde jordbrukaren ofta har att köpa mark på tillfredsställande villkor. Utredningen ser samverkan som en väg för jordbrukare, vilka inte kan eller önskar köpa mark, att utnyttja sina markresurser på ett rationellt sätt. Vidare anser utredningen att samverkan i många fall kan medföra att de deltagande fastigheterna på sikt slås samman även ägandemässigt.

Utredningen ser samverkan också som en väg att lösa ytterligare ett utvecklingsproblem som är viktigt för många jordbruksföretag, nämligen kapitalanskaffningen. Fördelen med samverkan i detta avseende är enligt utredningens mening framför allt att investeringsbehovet minskar på grund av utnyttjandet av gemensamma produktionsresurser. Vidare kan kreditanskaffningen underlättas.

Utredningen lägger fram förslag till en ny lagstiftning som reglerar sambruksföreningarnas verksamhet. Lagstiftningen avser samverkan inte

bara i form av gemensamt jordbruk på fastighet som ägs eller arrenderas av förening utan även samverkan över ägogränser och inom delar av medlemmarnas jordbruksproduktion liksom också samverkan på trädgårdsnäringens område. Lagförslaget innehåller även i övrigt regler som avviker från motsvarande bestämmelser i nuvarande lag. Avvikelserna avser bl. a. bestämmelserna om medlemsantal, insatser i föreningen och utträdande medlems rättigheter.

Remissinstanserna godtar i allt väsentligt utredningens förslag. De är ense med utredningen om att samverkan i jordbrukets primärproduktion kan vara ett medel bland andra att utnyttja storleksrationaliseringens fördelar och åstadkomma från driftsynpunkt lämpliga brukningsenheter. Remissinstanserna delar också utredningens uppfattning att det vid sidan av de vanliga associationsformerna behövs en särskild associationsform för samverkan i jordbruket. Gällande sambrukslag uppfattas som otidsenlig.

Enligt min mening är det av särskilt intresse att den kooperativa företagsformen, som de svenska jordbrukarna så aktivt har utnyttjat i distributions- och förädlingsleden, prövas också i primärproduktionen.

Den undersökning som sambruksutredningen nu har lagt fram visar att de förhoppningar som knöts till sambrukslagen vid dess tillkomst år 1948 har infriats såtillvida att de sambruksföreningar som bildats på något undantag när lyckats väl. Även om sambrukslagen fått begränsad tillämpning har, som utredningen anför, intresset för samverkan i jordbruket ökat väsentligt på senare år särskilt i den yngre generationen.

Medelåldern i jordbrukarkåren är i dag ganska hög. Om vi även i fortsättningen skall ha ett effektivt jordbruk i landet måste vi kunna rekrytera nya människor till näringen. Man kan inte räkna med att den traditionella rekryteringen med ungdomar från jordbrukarhem skall fortsätta i samma utsträckning som hittills. Dessa ungdomar kommer självklart att utnyttja de större valmöjligheter som utbildningssamhället ger och i ökad utsträckning välja yrken utanför jordbruket. Likaså får man räkna med att ungdomar med annan uppväxtmiljö kommer att söka sig till jordbruket.

Det finns därför enligt min mening all anledning att också för framtiden ge möjlighet för jordbrukskunniga personer att genom samverkan bedriva jordbruk i en form som motsvarar de nuvarande sambruksföreningarna. Sådan samverkan bör vara en väg att öka möjligheterna för unga människor med intresse och utbildning för jordbruk att få ägna sig åt näringen. Inte minst bör samverkan minska de hinder som i dag ofta finns i fråga om finansieringen av jordbruksföretagen. De stora kapitalinsatser som fordras för att bruka en jordbruksegendom begränsar alltför ofta inte minst ungdomars möjligheter att ägna sig åt lantbruk.

Utredningen har utförligt behandlat frågan om samarbete mellan redan befintliga jordbruksföretag. Jag delar utredningens och remiss-

instansernas uppfattning att sådan samverkan är ett väsentligt medel för att nå ökad effektivitet i produktionen. Det samarbete av detta slag som hittills har förekommit har i första hand avsett användning av maskiner och arbetskraft men måste i övrigt anses vara av relativt ringa omfattning. Samarbetet över ägogränserna bör kunna vidgas väsentligt.

Jag ansluter mig sålunda till utredningens uppfattning att det vid sidan av de vanliga företagsformerna även i fortsättningen behövs en särskild organisationsform för samarbete i jordbruket. En speciell sambrukslag bör alltså finnas. Den nuvarande sambrukslagen är i flera avseenden otidsenlig och i behov av reformering. En ny lag bör reglera samarbetet såväl inom gemensamt jordbruk som mellan jordbruksföretag. I likhet med remissinstanserna anser jag att utredningens förslag kan ligga till grund för ny lagstiftning på området.

Jag delar också utredningens uppfattning att det behövs vissa stödåtgärder för att främja samverkan inom jordbruket.

Utredningen har påpekat att antalet jordbruksföretag av den storleksordning som är lämplig för sambruksföreningar är begränsat. Jag är medveten om detta förhållande men jag vill erinra om att vi i lantbruksnämnderna har en riksomfattande organisation som noga följer utbudet av jordbruksfastigheter. Nämnderna, som har till uppgift att verka för lantbrukets rationalisering, bör uppmärksamma möjligheten att bilda sambruksföreningar och, när intresse föreligger, aktivt verka för att anskaffa lämpliga brukningsenheter.

Den framtida omfattningen av samverkan i jordbrukets primärproduktion kommer att i hög grad bli beroende av de resurser som ställs till förfogande för att bedriva information och rådgivning i samverkansfrågor. Bristen på kunskaper om de fördelar som står att vinna vid olika former av samarbete och om det statliga stöd som kan erhållas torde till viss del kunna förklara den ringa anslutning som sambruksföreningstanken hittills har fått. En ny lagstiftning bör åtföljas av ett förbättrat informationsarbete. Samtidigt bör rådgivningen på området intensifieras. Det ankommer på lantbruksstyrelsen att svara för den centrala ledningen av rådgivningen och informationen. Som utredningen och lantbruksstyrelsen har föreslagit bör vid styrelsen inrättas två tjänster för att tillgodose kravet på ekonomisk-teknisk och juridisk sakkunskap. I likhet med styrelsen finner jag det inte motiverat att till styrelsen knyta en rådgivande nämnd för samverkansfrågor.

5.2 Förslag till ny lag om sambruksföreningar

Orsaken till att det även i fortsättningen behövs en särskild företagsform för samverkan i jordbruket vid sidan av de vanligaste företagsformerna handelsbolag, aktiebolag och ekonomisk förening är enligt utredningen att ingen av dessa tre associationsformer helt tillgodoser för-

eningsjordbrukets behov. Sålunda är handelsbolaget inte lämpligt vid personväxlingar i samverkansföretag. Aktiebolaget är kostsamt att starta och administrera och har även andra nackdelar när det gäller samverkan i jordbruket. Associationsformen ekonomisk förening har enligt utredningen den stora svagheten att medlemskap i sådan inte medför delaktighet i föreningens anläggningstillgångar och övriga tillgångar vid utträde ur föreningen.

Utredningens förslag till ny lag om sambruksföreningar bygger i stora delar på lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar (föreningslagen). På flera punkter behövs emellertid enligt utredningen särbestämmelser med hänsyn till de speciella förhållandena vid samverkan inom jordbruket. Förslaget innehåller också inslag från 1948 års sambrukslag.

Sambruksföreningens ändamål bör enligt utredningen i första hand vara att driva jordbruk eller trädgårdsskötsel för medlemmarnas gemensamma räkning. Enligt 1948 års sambrukslag är sambruksförenings ändamål i princip begränsat till gemensamt jordbruk på fastighet som föreningen äger eller som den arrenderar av staten. Som villkor för medlemskap krävs dessutom att medlemmarna deltar i föreningens verksamhet med egen arbetsinsats. De regler som 1948 års lag innehåller i dessa hänseenden föreslås bli upphävda. Samverkan behöver enligt utredningens förslag inte nödvändigtvis ske i helt integrerade företag, där föreningen äger marken eller arrenderar marken i första hand av staten och där medlemmarna själva arbetar. Enligt utredningens förslag bör samverkan i sambruksföreningens form i fortsättningen kunna ske även i fråga om delar av driften vid de deltagande jordbruks- eller trädgårdsföretagen, som härvid alljämt ägs av medlemmarna. Arbetet skall kunna utföras av anställd arbetskraft.

Vidare förordar utredningen att nuvarande bestämmelser om att sambruksförening skall stå under tillsyn av lantbruksstyrelsen skall slopas.

Beträffande rösträtten i föreningen föreslår utredningen att sambruksförening i fortsättningen genom stadgebestämmelser skall kunna differentiera medlemmarnas rösträtt. F. n. är sambruksföreningen bunden till principen en man en röst. Regeln är tvingande. Om deltagarnas insatser i form av mark, arbetskraft, byggnader, maskiner etc. i företaget varierar mera påtagligt, kan det enligt utredningen vara nödvändigt att differentiera rösträtten för att företaget skall komma till stånd.

I fråga om utträde ur föreningen följer av bestämmelserna i 1948 års sambrukslag att medlem som vill utträda ur föreningen och därvid tillgodogöra sig andelens ekonomiska värde är hänvisad till att överlåta sin andel till person som uppfyller lagens kompetenskrav och föreningsstadgarnas villkor, om inte annan medlem eller föreningen övertar den frivilligt. Utredningen föreslår till skillnad häremot att i lagen uttryckligen slås fast att medlem har rätt att utträda oavsett om han har kun-

nat finna någon godtagbar förvärvare av sin andel eller inte. Den fria utträdesrätten är förenad med skyldighet för föreningen att lösa avgående medlems andel. Å andra sidan kan enligt utredningens förslag i stadgarna tas in förbehåll om att utträde inte får ske förrän viss tid från inträdet. Sådant förbehåll kan enligt utredningen bli aktuellt bl. a. för nystartade sambruksföreningar som gör stora investeringar.

I fråga om reglerna för avsättning till reservfond föreslår utredningen att minst 5 %, i stället för 20 % som gäller enligt 1948 års sambrukslag, av årsvinsten skall avsättas till reservfonden. Reglerna om reservfond innebär en större flexibilitet vid fonderingen än som f. n. är möjlig. Reservfondens bundenhet till taxeringsvärdet på föreningens fasta egendom upphör. I stället anpassas reservfonden till föreningens skulder enligt balansräkningen eller till viss kvotdel av det bokförda värdet. Beträffande vinstutdelning innehåller förslaget inte någon begränsning av utdelning i förhållande till inbetalat insatskapital, vilket f. n. är fallet enligt sambrukslagen.

Remissinstanserna är på det hela taget positiva till utredningens förslag till nya lagbestämmelser. Flertalet anser att förslagen bör kunna bidra till att öka intresset att driva gemensamt jordbruk eller trädgårdsskötsel i sambruksföreningens form. Förslaget att vidga sambruksföreningens verksamhet till att omfatta samverkan över ägo gränserna godtas allmänt. Även förslaget att slopa arbetsplikt i sådan förening tillstyrks. Däremot riktas kritik mot förslaget att medlemmarnas rösträtt i föreningen skall kunna differentieras, något som strider mot vanliga kooperativa principer. De förslag som syftar till att underlätta personväxlingar i föreningarna men samtidigt trygga föreningarnas bestånd har lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Den föreslagna regleringen av fondbildning och vinstutdelning i sambruksförening godtas eller lämnas utan erinran av remissinstanserna.

Som jag tidigare har nämnt biträder jag utredningens förslag att sambruksföreningens verksamhetsområde vidgas till att omfatta samverkan både över ägo gränser och inom delar av jordbruksproduktionen vid medlemmarnas företag liksom också samverkan på trädgårdsnäringens område. Jag biträder också förslaget att slopa kravet på att medlem skall vara skyldig att delta i föreningens verksamhet med egen arbetsinsats. Samtidigt vill jag dock framhålla att sambruksföreningen, som är en personsammanslutning, har utformats särskilt med tanke på att de flesta medlemmarna själva skall utföra arbetet inom föreningen.

Som utredningen förordat bör i förslaget till ny sambrukslag inte tas upp någon motsvarighet till bestämmelsen i 1948 års sambrukslag att sambruksförening skall stå under viss tillsyn av lantbruksstyrelsen.

Utredningens förslag att det skall finnas möjlighet att differentiera medlemmarnas rösträtt i föreningen har som nämnts mött viss kritik.

Bl. a. framhåller lantbrukshögskolan att ett frångående av principen om lika rösträtt inte är att rekommendera från skilda synpunkter. Också jag anser att principen en medlem — en röst bör gälla för sambruksförening utan möjlighet till undantag. Principen gäller för de nuvarande sambruksföreningarna, och den har enligt min mening så stora fördelar att den bör upprätthållas även i fortsättningen.

Jag kan ansluta mig till de bestämmelser som föreslås i syfte att underlätta personväxlingar i sambruksförening men samtidigt garantera viss stabilitet särskilt i nybildade föreningar med stora investeringar. Bestämmelserna i fråga innebär i princip fri utträdesrätt för medlemmarna och kompletteras med bestämmelser som ger utträdande medlem möjlighet att få ersättning för andelens värde. Samtidigt finns emellertid möjlighet att i stadgarna ta in förbehåll om förbud mot utträde inom viss tid efter inträdet.

Jag kan också godta utredningens förslag att föreningslagens regler om fondbildning och vinstutdelning görs tillämpliga också på sambruksförening.

Den rättsliga regleringen i övrigt av sambruksföreningarnas verksamhet får jag anledning att behandla närmare i specialmotiveringen (avsnitt 7.1). Med anledning av mitt förslag till ny lag om sambruksföreningar bör smärre följdändringar göras i föreningslagen, lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. och jordförvärvslagen (1965: 290). Dessa frågor behandlas närmare i specialmotiveringen.

När det gäller den lagtekniska utformningen av lagstiftningen kan jag i likhet med Svea hovrätt ansluta mig till utredningens förslag att en ny lag om sambruksföreningar i princip bör uppta endast sådana regler som skiljer den från föreningslagen och att i övrigt hänvisningar görs till denna lag. En sådan lagteknisk lösning har använts vid utformningen av bostadsrättslagen (1971: 479). Denna lag reglerar i princip uttömmande bostadsrättsföreningarnas förhållanden men hänvisar i de delar där reglerna överensstämmer med vad som gäller för ekonomiska föreningar i allmänhet direkt till motsvarande bestämmelser i föreningslagen.

Chefen för finansdepartementet avser att i ett senare sammanhang ta upp frågan om beskattningsregler för sambruksföreningar.

Den nu föreslagna lagen bör träda i kraft den 1 januari 1976.

5.3 Stödåtgärder

Statligt stöd till jordbrukets rationalisering kan bl. a. utgå till sambruksförening, ekonomisk förening, handelsbolag och aktiebolag. Dessa associationer är vad gäller möjligheter till stöd i princip jämställda med enskilda personer. Vissa särskilda villkor gäller dock för sammanslut-

ningar. Bl. a. skall förhållandena ge anledning anta att sammanslutningen kommer att bestå.

Huvuddelen av de deltagande brukningsenheterna bör ha eller inom en nära framtid väntas få förutsättningar för rationell drift. Vidare bör inte den gemensamma investeringen verka hindrande på den yttre rationaliseringen.

Stöd till sammanslutningar utgår praktiskt taget helt i form av statliga lånegarantier. Utöver de ändamål för vilka kreditgarantier lämnas till enskilda personer kan garanti lämnas för insats i sambruksförening eller i sammanslutning för bl. a. gemensam animalieproduktion. Sådan lånegaranti får uppgå till högst 10 000 kr.

För driftslån till sambruksförening eller sammanslutning för gemensam animalieproduktion eller lagring eller hantering av jordbruksprodukter får amorteringstiden utsträckas till 20 år i stället för i övriga fall 15 år.

I fråga om bidrag till åtgärd för inre rationalisering gäller för sammanslutning liksom för enskild person att bidrag endast utgår om åtgärden sker i samband med genomgripande och kapitalkrävande yttre rationalisering och innebär en särskilt stor och i tiden koncentrerad investering, som kan antas medföra påfrestning på sökandens likviditet. Till ekonomibyggnadsåtgärd får bidraget normalt inte överstiga 50 000 kr.

Statlig garanti kan vidare lämnas för lån till förvärv av jordbruksmaskiner som skall användas gemensamt för flera jordbruks- eller trädgårdsföretag (maskinlån) samt till inköp, ny- eller ombyggnad av byggnad för yrkesmässig maskinhållning (byggnadslån). Garanti för maskinlån avser endast lån som skall användas för att sätta upp ett nytt maskinbestånd eller utvidga ett befintligt. Garantin får högst avse ett belopp av 80 % av köpesumman eller byggnadskostnaden. Amorteringstiden får inte vara kortare än fem år och inte längre än åtta år för maskinlån och tio år för byggnadslån.

Vad gäller trädgårdsnäringen lämnas stöd också till rationaliseringsåtgärder inom denna och till förvärv av trädgårdsföretag och inventarier till sådana företag samt till tillskottsförvärv av mark. Bestämmelserna för stödet motsvarar i stor utsträckning reglerna i jordbrukets rationaliseringskungörelse.

Enligt sambruksutredningen kan statlig stimulans till maskinsamverkan motiveras av både samhällsekonomiska och företagsekonomiska skäl. Bl. a. bidrar maskinsamverkan till att jordbrukets maskininvesteringar utnyttjas bättre. Övermekanisering och negativa sysselsättningseffekter m. m. som eljest följer med utvecklingen mot allt effektivare maskiner kan också motverkas.

Utredningen konstaterar att efterfrågan på kreditgarantier för lån enligt maskinlånekungörelsen varit liten bl. a. till följd av i vissa hänseenden restriktiva bestämmelser. Vissa modifieringar föreslås därför. För-

slagen innebär bl. a. att yrkesmaskinhållare skall kunna få lånegaranti för anskaffande av rörelsekapital vid start, övertagande eller större utvidgning av en mera omfattande maskinhållarrörelse. Vidare föreslås att begränsningen av garantigivningen till 80 % av köpesumman eller byggnadskostnaden slopas.

Utredningen föreslår också utvidgat statligt stöd till samverkansföretag. Sådana företag definieras av utredningen som företag som genomfört samverkansrationalisering. Härmed avser utredningen rationalisering med positiv företagsekonomisk effekt genom att verksamhet som tidigare drivits var för sig av delägare i samverkansföretaget eller av deras företrädare nu sker gemensamt. Sådan samverkan är inte bunden till någon viss associationsform.

Utredningen understryker behovet av att med statligt stöd underlätta nya delägars kapitalinsatser samt överlåtelser av aktier och andra andelar. Sådant stöd föreslås utgå som lånegaranti och normalt lämnas delägaren personligen. Vidare föreslås bl. a. att samverkansföretaget som sådant får möjlighet till motsvarande stöd vid inlösen av andel i handelsbolag eller sambruksförening. Vid överlåtelse och lösen av andel föreslås garanti kunna motsvara andelens hela godkända överlåtelsevärde.

Lånegaranti föreslås kunna lämnas till medlem eller framtida medlem i sambruksförening eller till föreningen själv för övertagande resp. lösen av andel i föreningen även om föreningens bildande eller verksamhet inte inneburit samverkansrationalisering.

För samverkansföretag med högre grad av samverkansrationalisering t. ex. helt gemensam växtodling eller animalieproduktion, föreslås statsbidrag kunna utgå med högst 25 % av godkänd kostnad för investeringar i ekonomibyggnader och markanläggningar. Samverkansföretagen föreslås också kunna komma i fråga för särskilt rationaliseringsstöd.

Utredningen föreslår att bestämmelsen om maximibelopp för bidrag till ekonomibyggnader tas bort vid bidragsgivningen till samverkansföretag med motivering att bidraget räknat per deltagare sällan kommer att överstiga gällande maximibelopp.

Utredningen föreslår att de villkor för stöd till samverkansföretag inom jordbruket som förut nämnts även skall gälla för samverkansföretag inom trädgårdsnäringen.

Utredningens förslag till stödåtgärder tillstyrks i huvudsak eller lämnas utan erinran av remissinstanserna.

Som jag tidigare har nämnt bör bildandet av sambruksföreningar enligt den nya sambrukslagen understödjas av statsmakterna. Både utredningen och remissinstanserna konstaterar att samverkan ger sänkta produktionskostnader. Att främja samverkan är därför enligt min mening ett naturligt led i strävandena att åstadkomma en rationell jordbruks- och trädgårdsproduktion. Det är därför angeläget att det statliga stödet till

jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering har en sådan utformning att bildande och drift av samverkansföretag stimuleras.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att 1972 års jordbruksutredning har i uppdrag att göra en översyn av rationaliseringspolitiken på jordbrukets område. Vidare har 1974 års trädgårdsnäringens utredning i uppdrag att behandla behovet av att särskilt stimulera samverkan inom trädgårdsnäringen samt att pröva rationaliseringsstödet inriktning och utformning inom näringen. I avvaktan på nämnda utredningars arbete föreligger enligt min uppfattning inga hinder att göra vissa ändringar i stödet till samverkansföretag inom jordbruket och trädgårdsnäringen.

I likhet med remissinstanserna tillstyrker jag de ändringar av stödet till gemensam maskinanvändning inom jordbruk och trädgårdsnäring som utredningen föreslår. Som lantbruksstyrelsen föreslagit bör dock amorteringstiden för maskinlån fastställas till högst 10 år oavsett lånets ändamål.

Samverkansföretag definieras av utredningen som företag som genomfört samverkansrationalisering. Med sådan rationalisering bör enligt min mening avses övergång till ändamålsenlig gemensam drift av tidigare enskilt drivna verksamheter. Det av utredningen föreslagna utökade stödet till samverkansföretag inom jordbruk och trädgårdsnäring avser både lånegarantier och bidrag. För egen del tillstyrker jag att möjligheter öppnas till ökat stöd till samverkansföretag. Stödet bör syfta till att skapa rationella och bärkraftiga produktionsenheter och får självfallet inte utgöra hinder för den yttre rationaliseringen.

Utredningen föreslår att statsbidrag skall kunna utgå med högst 25 % av godkänd kostnad för investering i ekonomibyggnader och markanläggningar till samverkansföretag som genomför högre grad av samverkansrationalisering, utan den begränsning till normalt 50 000 kr. som f. n. gäller. Jag finner det rimligt att sådant stöd kan utgå vid samverkansrationalisering. Vid fastställande av bidragets storlek bör dock hänsyn tas till i vilken utsträckning medlemmarna i samverkansföretaget medverkar med egen arbetsinsats i företagets produktion. Som en riktpunkt bör gälla att bidrag får utgå med högst 50 000 kr. per sådan heltidssysselsatt.

I enlighet med förslag av lantbruksstyrelsen bör amorteringstiden för driftslån vara 15 år för samtliga låntagare.

I övrigt kan jag tillstyrka utredningens förslag i fråga om lånegarantier och bidrag. Jag vill tillägga att vid prövning av fråga om statsbidrag till samverkansföretag restriktivitet bör iakttas beträffande företag med juridisk person som medlem eller då medlem medverkar endast med kapitalinsats, om inte särskilda skäl ger anledning till annat.

I prop. 1975: 1 (bil. 11 s. 28) har regeringen föreslagit att för budget-

året 1975/76 under förslagsanslaget Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti förs upp lånegarantiramar för lån till yttre rationalisering med 55 milj. kr., för lån till inre rationalisering med 130 milj. kr., för jordförvärvslån med 42 milj. kr. och för driftslån med 55 milj. kr. Utredningens förslag i fråga om stödgivningen till samverkansföretag torde inte medföra behov av utökade garantiramar under budgetåret.

Förslagsanslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering, m. m. föreslås i prop. 1975: 1 (bil. 11 s. 25) för budgetåret 1975/76 bli uppfört med 27 milj. kr. Under budgetåret avses statsbidrag kunna beviljas till yttre rationalisering med högst 12 milj. kr. och till inre rationalisering med högst 18 milj. kr. Ramen för bidrag till yttre rationalisering behöver enligt utredningens bedömning inte utökas. Däremot anser utredningen att ramen för bidrag till inre rationalisering till en början bör ökas med 2 milj. kr. Enligt utredningen begränsas ökningen av att ett utökat stöd till samverkansföretag bör innebära en viss minskning av medelsåtgången för bidrag till enskilt ägda företag.

Förslagsanslaget Bidrag till trädgårdsnäringens rationalisering m. m. är i prop. 1975: 1 (bil. 11 s. 27) för budgetåret 1975/76 föreslaget till 150 000 kr. Utredningen anser det sannolikt att bidragsstödet till samverkansföretag inom trädgårdsnäringen kommer att på sikt medföra behov av att höja anslaget.

För budgetåret 1975/76 räknar jag med att det stöd till samverkan som kommer att utgå från nyssnämnda anslag skall rymmas inom de i prop. 1975: 1 bil. 11 föreslagna beloppen.

I fråga om fortbildning och rådgivning m. m. rörande samverkan bedömer utredningen att årskostnaderna under de närmaste åren kommer att uppgå till åtminstone 1 milj. kr. Därav belöper ca 350 000 kr. på lantbruksstyrelsen. Som jag tidigare har föreslagit bör vid styrelsen inrättas två tjänster för handläggning av frågor rörande samverkan inom jordbruk och trädgårdsnäring.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom jordbruksdepartementet upprättats förslag till

1. lag om sambruksföreningar,
2. lag om ändring i lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar,
3. lag om ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.,
4. lag om ändring i jordförvärvslagen (1965: 290).

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om sambruksföreningar

Allmänna bestämmelser

1 § I denna paragraf, som motsvarar 1 § i 1948 års sambrukslag och utredningsförslaget, ges en bestämning av begreppet sambruksförening.

Gällande rätt. Som sambruksförening kan enligt 1 § första stycket 1948 års sambrukslag inregistreras förening med ändamål att bereda medlemmarna utkomst genom att på fastighet som föreningen förvärvat eller arrenderat av staten låta medlemmarna bedriva gemensamt jordbruk och annan i samband därmed stående verksamhet. Efter tillstånd av regeringen eller, efter regeringens förordnande, av lantbruksstyrelsen får enligt 1 § andra stycket som sambruksförening registreras även förening med ändamål att låta medlemmarna driva föreningsjordbruk på fastighet som föreningen arrenderat av annan än staten.

Utredningen. Som sambruksförening enligt den föreslagna nya lagen bör kunna registreras förening med ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att för deras räkning gemensamt

1. driva jordbruk,
2. driva jordbruk och skogsbruk,
3. driva trädgårdsbruk,
4. på annat sätt framställa jordbruks- eller trädgårdsprodukter, eller
5. driva annan verksamhet som har samband med gemensamt jordbruk eller trädgårdsbruk.

Föredraganden. Paragrafen stämmer i sak väsentligen överens med utredningens förslag.

Som sambruksförening kan enligt paragrafen registreras ekonomisk förening med ändamål att driva jordbruk eller trädgårdsnäring för medlemmarnas gemensamma räkning. Vad som avses med ekonomisk förening framgår av 1 § föreningslagen. Självfallet behöver en förening inte registreras som ekonomisk förening innan den kan bli registrerad som sambruksförening.

Jag vill i detta sammanhang nämna att jag i avsnitt 7.2 kommer att föreslå viss ändring i föreningslagen som innebär att denna lag skall tillämpas bara i de fall sambrukslagen särskilt anger detta. Innehåller annan lag eller författning särskild bestämmelse om ekonomisk förening, skall sådan bestämmelse däremot i princip tillämpas också i fråga om sambruksförening.

Med ändamålsbeskrivningen "driva jordbruk eller trädgårdsnäring för medlemmarnas gemensamma räkning" avses som framgått av den allmänna motiveringen samverkan såväl inom helt integrerade företag som över ägogränserna.

Som också har framgått av den allmänna motiveringen har till skill-

nad från vad som gäller enligt 1948 års sambrukslag i den föreslagna lagen inte uppställts något krav att medlem skall vara skyldig att med egen arbetsinsats delta i föreningens verksamhet. I uttrycket "driva jordbruk eller trädgårdsnäring" ligger alltså inte något krav på att medlemmarna själva skall utföra arbetet.

Ordet "jordbruk" i paragrafen bör liksom i 1948 års sambrukslag ges en tämligen vid tolkning. Detsamma bör gälla begreppet "trädgårdsnäring". Med trädgårdsnäring förstås närmast yrkesmässig framställning av trädgårdsprodukter eller must. När det i paragrafens andra stycke talas om annan verksamhet som har samband med föreningens ändamål, åsyftas i första hand skogsbruk. Självfallet kan som utredningen anför också tänkas att föreningen vid sidan av den egentliga verksamheten driver t. ex. uppfödning av hästar för trav-, galopp- eller ridsportändamål, produktion av skogsplantor eller drift av mindre sågverk.

2 § I denna paragraf, som motsvarar 2, 3 och 9 §§ i 1948 års sambrukslag och 2 § i utredningens förslag, regleras genom hänvisning till föreningslagen ansvarigheten för sambruksförenings förbindelser, föreningens rättskapacitet och frågan var förening skall registreras.

Första stycket överensstämmer med utredningens förslag. I paragrafen föreskrivs att 2—4 §§ föreningslagen skall äga motsvarande tillämpning i fråga om sambruksföreningar. Av dessa paragrafer framgår att medlemmarna inte står något personligt ansvar för föreningens förbindelser och att föreningen inte vinner rättskapacitet förrän den har blivit registrerad. Vidare finns bl. a. regler om verkningarna av att rättshandling företas på föreningens vägnar före registreringen. I överensstämmelse med vad utredningen förordat har i lagförslaget inte tagits upp någon motsvarighet till bestämmelsen i 3 § andra stycket 1948 års sambrukslag att sambruksföreningen skall registreras hos lantbruksstyrelsen. Hänvisningen till 4 § föreningslagen innebär att registreringen, i överensstämmelse med vad som gäller ekonomiska föreningar i allmänhet, i stället i princip skall ske hos länsstyrelsen i det län där föreningens styrelse enligt stadgarna skall ha sitt säte.

Enligt andra stycket skall uppgifter om sambruksföreningar tas in i en särskild avdelning av föreningsregistret.

Stadgar och firma m. m.

3 § I denna paragraf, som motsvarar 4 § första stycket i 1948 års sambrukslag och 3 § första stycket i utredningsförslaget, anges de krav som måste vara uppfyllda för att en sambruksförening skall kunna registreras.

Gällande rätt. I 4 § första stycket 1948 års sambrukslag föreskrivs att sambruksförening för att vinna registrering skall bestå av minst fem medlemmar men att regeringen i särskilda fall kan medge att antalet

får vara tre eller fyra. Vidare skall enligt lagrummet föreningen ha antagit stadgar och ekonomisk plan för verksamheten samt utsett styrelse och revisorer.

Remissinstanserna. *Lantbrukshögskolan* och de remissinstanser som uttalar sig i fråga om medlemsantalet tillstyrker utredningens förslag att som generell regel föreskriva att antalet medlemmar i sambruksförening skall vara minst tre. *Svea hovrätt* och *lantbrukshögskolan* påpekar att de föreslagna reglernas förhållande till bestämmelserna i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. bör uppmärksammas och klargöras närmare.

Föredraganden. Som lantbrukshögskolan anför krävs genom den mekanisering som har genomförts i jordbruket numera i allmänhet så stora arealer för de vanligaste produktionsinriktningarna att det skulle uppstå stora svårigheter att anskaffa lämpliga bruksobjekt, om nuvarande krav på normalt minst fem medlemmar behålls. Jag ansluter mig därför till utredningens förslag i denna fråga. Jag delar också utredningens uppfattning att kravet på att fullständig ekonomisk plan skall finnas utarbetad för verksamheten är överflödigt och kan slopas.

Jag kommer att i avsnitt 7.3 behandla frågan om förhållandet mellan den nu föreslagna lagen och lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.

4 § I denna paragraf anges vilka bestämmelser som måste tas in i sambruksförenings stadgar för att föreningen skall kunna registreras. Paragrafen motsvarar i huvudsak 5 § i 1948 års sambrukslag, 6 § i föreningslagen och 4 § i utredningens förslag.

Remissinstanserna. Enligt *lantbrukshögskolan* saknas i uppräknningen av vad stadgarna skall innehålla en föreskrift om grunderna för bestämmande av lösenbelopp för andelar. Den vikt som man måste lägga vid sättet för beräkning av lösenbeloppet gör enligt högskolan att stadgarna obligatoriskt bör innehålla visst uttalande härom.

Föredraganden. Punkterna 1—6 har utformats i huvudsaklig överensstämmelse med 5 § 1—6 1948 års sambrukslag. I punkterna 1—3 föreskrivs att stadgarna skall innehålla uppgift om föreningens firma, ändamålet med föreningens verksamhet och dess art samt den ort där styrelsen skall ha sitt säte. I punkterna 4 och 5 föreskrivs att stadgarna skall ange den insats med vilken medlem skall delta i föreningen, hur insatsen skall göras och, om särskilda avgifter skall förekomma, deras belopp eller de högsta belopp vartill de får bestämmas. Enligt punkt 6 skall stadgarna innehålla föreskrifter om styrelse och revisorer.

Punkterna 7—9 stämmer i sak överens med 5 § 8—10 1948 års föreningslag. Punkterna innehåller föreskrifter om räkenskapsår (7), ordinarie föreningsstämma (8) och kallelse och meddelanden (9).

Jag delar lantbrukshögskolans uppfattning att stadgarna också bör

ange de värderingsgrunder som skall tillämpas när förening skall inlösa medlems andel. Vidare bör stadgarna liksom f. n. innehålla föreskrifter om de grunder enligt vilka föreningen skall förfoga över uppkommen vinst och hur det skall förfaras med föreningens behållna tillgångar vid dess upplösning. Det bör anmärkas att vad som i stadgarna sägs om fördelningen mellan medlemmarna av föreningens tillgångar vid dess upplösning blir bestämmande för beräkningen av medlemmarnas andelar i föreningen t. ex. vid medlems avgång, om inte stadgarna innehåller särskilda föreskrifter härom.

5 § Denna paragraf, som motsvarar 6 § i 1948 års sambrukslag och 5 § i utredningsförslaget, behandlar sambruksförenings firma.

I paragrafen föreskrivs i huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt och utredningens förslag att sambruksförenings firma skall innehålla ordet sambruksförening och att firman inte får innehålla något som kan föranleda misstaget att firman innehas av ett bolag. Vidare sägs att firman tydligt skall skilja sig från andra hos länsstyrelsen förut registrerade ännu bestående föreningsfirmor och att annan än sambruksförening inte i sin firma eller annars vid beteckning av rörelsen får använda ordet sambruksförening. För registrering av firma gäller i övrigt föreskrifterna i firmalagen (1974: 156).

6 § I paragrafen, som motsvarar 6 § i utredningens förslag, hänvisas till föreningslagens bestämmelser rörande ansökan om registrering.

De föreslagna bestämmelserna innebär viss avvikelse från vad som gäller för ekonomiska föreningar i allmänhet. Genom hänvisningen till 3 § anges att ansökningen alltid skall innehålla försäkran om att föreningen har minst tre medlemmar. Föreligger stadgeföreskrift eller beslut om att föreningen inte får börja sin verksamhet förrän visst högre medlemsantal har uppnåtts, följer av föreningslagens bestämmelser att försäkran skall avse att detta antal har uppnåtts.

7 § Paragrafen innehåller bestämmelser om medlemsförteckning.

Bestämmelserna är i stort sett desamma som i föreningslagen. Någon motsvarighet till reglerna om att förteckningen skall innehålla uppgifter om bl. a. insatser som kommer att återbetalas har emellertid inte tagits upp i paragrafen.

Medlems intagande och avgång m. m.

8 § I denna paragraf, som motsvarar 10 och 13—16 §§ i 1948 års sambrukslag samt 7, 8 och 10 §§ i utredningens förslag, regleras genom hänvisningar till föreningslagen villkoren för medlemskap i sambruksförening, frågan hur medlemskap vinnas samt verkan av att den som

förvärvat medlems andel underlåter att ansöka om medlemskap och att ansökan om medlemskap bifalls resp. avslås.

Gällande rätt. Frågan om antagande av medlem avgörs enligt 10 § 1948 års sambrukslag på föreningssammanträde enligt de grunder lagen och föreningens stadgar innehåller och med beaktande av innehållet i gällande ekonomisk plan. Vid vissa familjerättsliga fång får enligt 13 § den som förvärvat andel inte vägras medlemskap, såvida inte hinder föreligger på grund av bestämmelser i lagen. Dessa fång är förvärv genom bodelning eller arv och då andel övergått på grund av testamente till testators make, skyldeman inom arvsleden, adoptivbarn eller adoptant. Inträdesrätten kan begränsas i stadgarna utom för make, barn och adoptivbarn. Om någon förvärvat andel efter överlåtelse, får han enligt 14 § inte vägras inträde i föreningen, om han uppfyller de villkor för medlemskap som lagen och föreningens stadgar föreskriver och han skäligen bör godtas som medlem. Den som vägras inträde kan påkalla att frågan avgörs av tre skiljemän enligt lagen om skiljemän. Skiljedomen kan inte överklagas. Antas inte förvärvare av andel till medlem, blir enligt 16 § överlåtelsen utan verkan, om inte förvärvet skett på exekutiv auktion, då föreningen är skyldig att lösa andelen.

Utredningen. Enligt föreningslagen kan andelsrätten — den rätt av ekonomisk natur som medlemmen har mot föreningen på grund av insatser — överlåtas utan att medlemskapet samtidigt överförs. Denna ordning medför vissa problem som utredningen funnit det angeläget att undvika för sambruksföreningens vidkommande. De regler om medlemskap som utredningen föreslår bygger därför på förutsättningen att medlemskapet och andelsrätten liksom i fråga om aktiebolag och handelsbolag är odelbara. Det innebär att dessa båda begrepp i princip inte kan spjälkas från varandra genom medlems död eller andelsrättens övergång på annat sätt. Hinder föreligger i och för sig inte att överlåta andel utan att medlemskapet samtidigt överförs. Överlåtelsen är emellertid i förslaget försett med det suspensiva villkoret att förvärvaren antas till medlem.

Från nyssnämnda princip är det nödvändigt att göra undantag för förvärv som sker på exekutiv auktion, eftersom endast andelsrätt, inte medlemskap, kan utmätas och försälas exekutivt. Vidare är det uppenbarligen stötande att införa tvång till medlemskap för person till vilken andel övergått på grund av bodelning, arv eller testamente. Samtidigt är det givetvis angeläget att även i dessa fall frågan om medlemskapet avgörs så snabbt som omständigheterna tillåter.

Enligt nuvarande regler har medlems död samma verkan gentemot föreningen som om han sagt upp sig till utträde. Den avlidnes andel i föreningen är en tillgång i dödsboet och övergår, om den inte säljs under boutredningen, i anledning av dödsfallet på efterlevande make,

arvinge eller testamentstagare. Detsamma gäller enligt 12 § lagen om ekonomiska föreningar. Utredningen anser att denna form av provisoriskt medlemskap för dödsbo efter medlem är mindre lämplig särskilt för sambruksföreningar som bygger på samverkan över ägogränserna. Regeln om medlemskap för dödsbo efter medlem har i förslaget konstruerats så att dödsboet automatiskt blir medlem. Hur länge dödsboet skall kvarstå som medlem blir i princip beroende på dödsboets eget skön, om inte inlösen sker.

Föredraganden. Utredningen föreslår att reglerna om medlemskap byggs på principen om andelsrättens och medlemskapets odelbarhet. Som utredningen själv konstaterar är det emellertid inte möjligt att genomföra principen undantagslöst. Enligt min mening saknas anledning att i detta avseende beträffande sambruksförening avvika från reglerna i föreningslagen och 1948 års sambrukslag. Jag anser det bl. a. inte lämpligt att införa en ordning enligt vilken det skulle bli möjligt för dödsbo att kvarstå som medlem under i princip obegränsad tid. Paragraferna 7, 8 och 10 i utredningens förslag har därför omarbetats till närmare överensstämmelse med föreningslagen.

Hänvisningen till 11 § första stycket föreningslagen innebär att sambruksförening inte får vägra någon inträde som medlem, om inte särskilda skäl föreligger med hänsyn till arten eller omfattningen av föreningens verksamhet eller föreningens syfte eller annan orsak. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 7 § andra stycket i utredningens förslag. I en sambruksförening kan det ofta finnas skäl att begränsa medlemsantalet av den anledningen att föreningens verksamhet inte ger utrymme för samverkan av något större antal personer. Om en förening bildas t. ex. för gemensam drift av en andelsladugård med begränsat utrymme, skall föreningen inte behöva ta in flera medlemmar än som är lämpligt för att ladugården skall kunna drivas på ett rationellt sätt i avsedd omfattning. Möjlighet föreligger också alltid att vägra sådana personer inträde som med skäl kan förväntas komma att motarbeta föreningens verksamhet och syfte.

I paragrafen hänvisas vidare till 12 § i föreningslagen. Om en medlem avlider har detta gentemot föreningen samma verkan som om han sagt upp sig till utträde. Under uppsägningstiden inträder dödsboet provisoriskt som medlem. Vid uppsägningstidens slut sker utträdet även om dödsboet då fortfarande skulle vara oskiftat. Givetvis är det ingenting som hindrar att föreningen i stadgarna medger att avliden persons medlemskap övergår på dödsboet liksom det ju även står en förening fritt att anta ett dödsbo som medlem. Den som genom bodelning, arv eller testamente förvärvat den avlidnes andel har rätt att efter anmälan inträda som medlem i den avlidnes ställe, om inte annat föreskrivs i stadgarna. Sådan anmälan skall i regel göras sex månader efter dödsfallet. Om anmälan inte görs inom denna tid, bortfaller rätten att

inträda i föreningen i den avlidnes ställe. De nu föreslagna bestämmelserna avviker från 1948 års sambrukslag och utredningens förslag väsentligen genom att rätten att på angivet sätt inträda som medlem i förening inte begränsats till vissa närmare släktingar.

Överlåtelse av andel bör enligt min mening regleras på samma sätt som i föreningslagen. I 13 § föreningslagen, till vilken hänvisning också sker i den föreslagna paragrafen, ges föreskrift att den som efter överlåtelse förvärvat andel skall ansöka om medlemskap inom sex månader därefter. Om ansökan bifalls, inträder förvärvaren i överlåtarens ställe. Görs inte ansökan eller avslås sådan, blir inte förvärvet ogiltigt utan förvärvaren får samma rättigheter som avgången medlem. Stadgarna kan, som närmare kommer att framgå av följande paragraf, innehålla förbehåll att uppsägning inte får ske förrän viss tid efter inträdet. En sådan föreskrift förlorar inte sin verkan genom en ensidig åtgärd av medlem. Den som i fall då stadgarna innehåller sådant förbehåll förvärvat medlems andel men ej vunnit inträde i föreningen får således göra gällande rätt enligt 10 § först då sådan rätt inträtt för överlåtaren. Överlåtelser i nu avsedda fall torde dock i regel böra göras villkorade, dvs. göras beroende av att förvärvaren antas som medlem.

Enligt 8 § andra stycket bör fråga om medlems antagande i överensstämmelse med 1948 års sambrukslag och huvudregeln i utredningens förslag avgöras på föreningsstämma. Sambruksföreningen kan nämligen ofta antas ha ett begränsat antal medlemmar som gör att denna ordning framstår som lämplig för sambruksföreningens del. Det bör dock som utredningen förordat finnas möjlighet att bestämma annat i stadgarna.

9 § Paragrafens första stycke, som i sak överensstämmer med 9 § i utredningens förslag, fastslår medlems rätt att uppsäga sig till utträde ur föreningen.

Enligt den nu gällande sambrukslagen är medlem som vill utträda ur föreningen hänvisad till att överlåta sin andel till utomstående, om inte föreningen eller annan medlem övertar andelen. Den föreslagna bestämmelsen innebär i princip fri utträdesrätt för medlemmarna. Det bör anmärkas, att paragrafen kompletteras med bestämmelser i 10 § lagförslaget som ger den utträdande medlemmen möjlighet att få ersättning för andelens värde.

I stadgarna kan emellertid intas förbehåll om förbud mot uppsägning inom viss tid efter inträdet. Till skillnad från vad som gäller enligt föreningslagen får sambruksförening utan inskränkning till tiden själv bestämma när uppsägning tidigast får ske. Hänvisningen till 14 § andra stycket föreningslagen innebär att förening i stadgarna kan inta bestämmelser om att medlem skall kunna uteslutas då vissa förutsättningar föreligger. Även om medlemmarna bundits för viss tid i före-

ningen genom bestämmelse i stadgarna, föreligger ändå uppsägningsrätt i vissa fall. En sådan begränsning av uppsägningstiden får som följer av hänvisningen i 15 § föreningslagen till 68 § andra stycket samma lag nämligen inte göras gällande, om medlem vill utträda för att undgå konsekvenserna av en stadgeändring, varigenom medlemmarnas betalningsförpliktelser mot föreningen ökas eller deras rätt till årsvinst eller till föreningens tillgångar begränsas.

Av hänvisningen till 15 § föreningslagen framgår vidare att avgång ur sambruksförening, utom i det nyss berörda fallet, sker på det räkenskapsårs sista dag som infaller minst en och, beroende på stadgarnas innehåll, högst sex månader efter den omständighet som föranlett utträdet. Enligt sista stycket i samma paragraf förlorar utesluten medlem genast rätten att delta i överläggningar och beslut om föreningens angelägenheter.

Hänvisningen i 15 § föreningslagen till 96 § 2 mom. andra stycket samma lag, som handlar om uppsägning i samband med fusion, är inte tillämplig på sambruksföreningar.

10 § Paragrafen, som saknar direkt motsvarighet i 1948 års sambrukslag, reglerar tidpunkten för den ekonomiska uppgörelsen med anledning av avgången. I utredningens förslag motsvaras paragrafen närmast av 11 och 19 §§.

Sex månader efter medlems avgång är sambruksförening enligt bestämmelserna i denna paragraf skyldig att lösa medlems andel. Detta gäller självfallet under förutsättning att andelen inte har överlåtit till annan än föreningen. Det bör särskilt nämnas att den som har förvärvat andel i sambruksförening men vägrats medlemskap har samma rätt till ersättning för andelens värde som utträdande medlem. Detta följer av 8 § med hänvisningar, jämfört med 10 §. Denna fråga har tidigare behandlats vid 8 §.

Det kommer således enligt mitt förslag, liksom är fallet i föreningslagen, att förflyta sammanlagt minst sju månader och, beroende på stadgarnas innehåll och tidpunkten för uppsägningen, längst nästan två år efter uppsägningen till dess den ekonomiska uppgörelsen kommer till stånd. Denna ordning är självfallet till olägenhet för den utträdande men betydelsefull för föreningen, som får en respittid under vilken man har tillfälle att överväga de åtgärder som uppsägningen påkallar. Det kan exempelvis bli aktuellt att ta en ny medlem, låna upp kapital, söka utverka statligt stöd eller annan sådan åtgärd.

Utredningens förslag upptar under 17 § bestämmelser om hur förening skall handla när den förvärvat medlems andel och om längsta tid för föreningens innehav av sådan andel. Paragrafen motsvarar närmast 18 § i 1948 års sambrukslag. För egen del anser jag att den angivna situationen är tillfredsställande reglerad genom de allmänna be-

stämmelserna om styrelsens skyldighet att handha föreningens ekonomiska angelägenheter som jag kommer att föreslå i det följande. Jag har därför inte ansett det nödvändigt att i lagförslaget ta in någon motsvarighet till 17 § i utredningens förslag. Jag vill dock understryka att det kan finnas anledning att ta in föreskrifter i dessa hänseenden i föreningens stadgar.

I andra stycket regleras genom hänvisning till föreningslagen avgående medlems rätt i vissa fall då förening träder i likvidation eller försätts i konkurs. Därvid skall vad som i föreningslagen sägs om insats i stället avse lösenbelopp för medlems andel.

I sista stycket ges förening möjlighet att, utom i visst fall som jag tidigare berört, i stadgarna begränsa avgående medlems rätt till lösen för andel. Föreningen får härigenom frihet att helt fränkänna medlemmarna sådan rätt eller att göra den beroende av visst villkor, t. ex. att vederbörande uppfyllt sina förpliktelser mot föreningen.

11 § Denna paragraf, som motsvarar 17 § i 1948 års sambrukslag och 12 § i utredningens förslag, innehåller bestämmelser om lösningsrätt för förening.

Paragrafen ger förening rätt att i stadgarna inta förbehåll att föreningen skall ha rätt att lösa andel som övergår till ny ägare. I paragrafen ges bestämmelser om vad föreningens stadgar i så fall skall innehålla. Till skillnad från vad utredningen föreslagit anser jag det inte nödvändigt att i lagtexten föreskriva inom vilken tid lösningsrätten skall utövas utan har föreslagit att föreningen själv skall fastställa denna tid i sina stadgar.

12 § I denna paragraf, som motsvarar 14 och 19 §§ i 1948 års sambrukslag samt 14—16 §§ i utredningens förslag, finns bestämmelser att tvister i vissa fall skall avgöras av skiljemän, om inte annat bestämts i stadgarna, och om kostnaderna för förfarandet.

Remissinstanserna. Svea hovrätt påpekar att regeln i 1948 års sambrukslag och utredningens förslag att lösenbelopp skall av skiljemännen fastställas till andelens "verkliga värde" är i viss mån självklar men samtidigt intetsägande eftersom den knappast ger någon vägledning vid lösenbeloppets bestämmande.

Föredraganden. De frågor som enligt paragrafen skall avgöras av skiljemän är, i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller enligt 1948 års sambrukslag och utredningens förslag, tvist om rätt att inträda i föreningen samt om rätt till lösen av andel och om lösenbeloppets storlek. I sistnämnda fall kan enligt gällande rätt part även på materiell grund föra talan mot skiljedomen vid allmän domstol, om inte annat bestämts i stadgarna. För egen del anser jag det otillfredsställande att lagen på detta sätt ger möjlighet för parterna att processa i

fyra instanser. Jag biträder därför utredningens förslag att slopa bestämmelserna om klanderrätt på materiell grund.

Som Svea hovrätt anför är begreppet "verkliga värdet" i viss mån självklart men samtidigt intetsägende. Regeln har därför fått utgå ur den föreslagna lagtexten. Jag vill i detta sammanhang erinra om att stadgarna skall innehålla uppgift om de värderingsgrunder som skall tillämpas vid inlösen av andel.

Enligt min mening saknas anledning att som utredningen föreslagit i lagtexten ange, när lösen skall betalas. Denna fråga kan med fördel avgöras av skiljemännen. I övrigt kan jag ansluta mig till utredningens förslag beträffande kostnaderna för skiljeförfarandet.

Reservfond och vinstutdelning m. m.

13 § Paragrafen, som motsvarar 21—25 §§ i 1948 års sambrukslag, överensstämmer i huvudsak med utredningsförslaget. Reglerna är där upptagna i 20—22 §§.

Remissinstanserna. Lantbrukshögskolan konstaterar att de årliga avsättningarna liksom i de ekonomiska föreningarna föreslås bli 5 % av redovisad vinst inklusive lönetillägg eller liknande överskottsdispositioner, medan 1948 års sambrukslag föreskriver en avsättning på 20 %. Reduktionen kan därför synas anmärkningsvärt stor men konsolidering kan även ske på annat sätt. Högskolan framhåller att 5 %-gränsen kan accepteras mot bakgrund härav.

Föredraganden. Kapitalbildningen har i fråga om nuvarande sambruksföreningar anknutits till de tillgångar som normalt förekommer i en sådan förening nämligen jordbruksfastighet, jordbruksinventarier och lager. Avsättning till reservfond skall ske till dess summan av fonden och inbetalat insatskapital motsvarar 40 % av taxeringsvärdet på föreningen tillhörig fast egendom eller av bokförda värdet, om detta är högre, samt 50 % av det bokförda värdet på övriga tillgångar.

För ekonomisk förening gäller enligt föreningslagen att reservfonden och inbetalat insatskapital i den mån detta inte överstiger tio gånger reservfonden skall uppnå ett belopp som svarar mot antingen 40 % av det bokförda värdet på föreningens tillgångar eller mot föreningens skulder enligt balansräkningen.

Bestämmelserna i 13 § har på förslag av utredningen anpassats till vad som gäller enligt föreningslagen. Bundenheten till taxeringsvärdet i fråga om fast egendom upphör. Två beräkningsgrunder för reservfondens minimibelopp anges. Förening får välja det alternativ som den finner lämpligast. Alternativet med en reservfond som tillsammans med inbetalat insatskapital utgör en kvotdel av det bokförda värdet på föreningens tillgångar bör i allmänhet vara lindrigare för en förening med stor skuldsättning än det andra alternativet där nämnda medel skall svara mot föreningens skulder enligt balansräkningen. Det senare alter-

nativet bör vara fördelaktigt för föreningar med stor omslutning men med litet främmande kapital. En förening kan välja olika alternativ för olika år.

Den för sambruksföreningar nya regeln att gäld för vilken viss kvalificerad säkerhet har lämnats inte skall medräknas vid tillämpning av bestämmelserna om fondering bör medföra väsentliga fördelar för sambruksförening som äger bl. a. fast egendom.

Bestämmelserna i andra och tredje styckena har utformats med aktiebolagslagen som förebild.

I 13 § har i överensstämmelse med utredningens förslag inte tagits upp någon motsvarighet till den begränsning av utdelning i förhållande till inbetalt insatskapital som gäller enligt 22 § andra stycket 1948 års sambrukslag och 18 § andra stycket föreningslagen. Förslaget har på denna punkt inte mött någon erinran under remissbehandlingen.

Styrelse och firmateckning

14 § I denna paragraf anges att bestämmelserna i 21—37 §§ föreningslagen med vissa jämkningar skall äga motsvarande tillämpning för sambruksförening.

Gällande rätt. Enligt 26 § första stycket 1948 års sambrukslag skall för sambruksförening finnas en på föreningssammanträde vald styrelse bestående av en eller flera ledamöter.

Enligt 21 § föreningslagen skall för ekonomisk förening finnas en styrelse bestående av minst tre ledamöter. Styrelsen väljs på föreningsstämma. I stadgarna kan dock bestämmas att styrelsen eller ledamot av styrelsen skall tillsättas i annan ordning.

Utredningen. Hänvisning till 21—37 §§ föreningslagen medför inte några större ändringar i förhållande till vad som gäller enligt 26—32 §§ 1948 års sambrukslag. Utredningen har emellertid funnit det lämpligt att behålla nuvarande bestämmelser i 1948 års sambrukslag om antalet ledamöter och om val av styrelse på föreningssammanträde. Vidare bör avvikelser göras från föreningslagen i ytterligare två avseenden. Dels bör till styrelseledamot och suppleant för styrelseledamot samt firmatecknare kunna väljas även annan än svensk medborgare. Dels bör medlems make kunna vara styrelseledamot eller suppleant för styrelseledamot även om denne inte är medlem i föreningen, såvida inte annat har bestämts i stadgarna.

Av bestämmelserna om styrelsens beslutförhet i 26 § första stycket föreningslagen följer att, om inte kraven skärpts i stadgarna, styrelsen är beslutför när mer än hälften av hela antalet styrelseledamöter är närvarande. Med hela antalet styrelseledamöter avses det antal som skall finnas enligt föreningens stadgar. Anges i stadgarna endast ett ramantal, avses det antal inom nämnda ram som skall finnas enligt för-

eningsstämmans beslut. I styrelser med endast en ledamot uppstår inga problem när det gäller beslutförhet. Består styrelsen av två ledamöter, måste båda vara närvarande för att styrelsen skall vara beslutför. Närvaro av två medlemmar räcker också för beslutförhet i en styrelse med tre medlemmar. Har styrelsen fyra medlemmar, måste tre vara närvarande. Detsamma gäller i en styrelse med fem medlemmar osv.

Remissinstanserna. Eftersom lägsta antalet medlemmar uppgår till tre, bör enligt *lantbrukshögskolans* mening det lägsta antalet styrelseledamöter också sättas till tre. Styrelsen skulle i sådant fall vara beslutför när minst två ledamöter är närvarande och om beslutet ense.

Föredraganden. Jag ansluter mig till utredningens förslag att bestämmelserna i 21—37 §§ föreningslagen ges motsvarande tillämpning på sambruksförening men att avvikelser görs i fråga om antalet styrelseledamöter och i fråga om val av styrelse. Avvikelserna står i överensstämmelse med bestämmelserna i 1948 års sambrukslag och bör lämpligen gälla även för de föreslagna nya sambruksföreningarna. I övrigt saknas anledning att göra avvikelse från föreningslagen.

15 § Denna paragraf innehåller en bestämmelse om att reglerna i föreningslagen (38—51 §§) om styrelsens årsredovisning samt revision i tillämpliga delar skall gälla i fråga om sambruksförening. Motsvarande bestämmelse finns i 24 § utredningens förslag.

Nuvarande regler i 33 och 34 §§ 1948 års sambrukslag om årsredovisning och revision är knapphändiga. Som utredningen anfört saknas anledning att i dessa avseenden ställa lägre krav på sambruksföreningar än på andra ekonomiska föreningar.

Vad i 43 § 1 mom. första stycket föreningslagen sägs om insatsbelopp bör i stället avse lösenbelopp för medlems andel.

Föreningsstämma

16 § I denna paragraf anges att bestämmelserna i 52—61 §§ föreningslagen om föreningsstämma med viss avvikelse skall gälla också för sambruksförening. Paragrafen motsvarar 25 § i utredningens lagförslag.

Utredningen. I fråga om föreningssammanträde bör hänvisning kunna göras till föreningslagen. Bestämmelserna däri överensstämmer i huvudsak med vad som gäller enligt 1948 års sambrukslag.

Föreningssammanträdet har beslutanderätt rörande föreningens organisation och sådana inre angelägenheter som tillsättande och entledigande av övriga organ dvs. styrelse och revisorer. Vidare beslutar föreningssammanträdet i sådana viktiga frågor som storleken av medlemsinsatserna, fondbildning, fastställande av årsredovisning, fördelning av uppkommen vinst, ändring av föreningens stadgar samt upplösning av föreningen genom likvidation m. m. Föreningssammanträdet kan även ge styrelsen direktiv i förvaltningsfrågor.

Beträffande antalet röster per medlem innebär hänvisningen till 56 § första stycket i föreningslagen att sambruksförening i motsats till vad som gäller nu genom stadgebestämmelser kan differentiera medlemmarnas rösträtt.

Föredraganden. Utredningens förslag har utom såvitt avser frågan om medlems rösträtt på stämma tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. Som framgår av den allmänna motiveringen har jag förordat att den kooperativa principen en medlem — en röst skall gälla utan undantag för sambruksförening. Enligt 56 § första stycket 2 föreningslagen kan medlems rösträtt på föreningsstämma utövas genom annan medlem som ombud. Enligt min mening bör denna regel modifieras så att medlems make skall kunna anlitas som ombud även om maken inte själv är medlem i föreningen. Undantag härifrån skall dock kunna göras genom bestämmelse i stadgarna. En regel härom har tagits upp i förevarande paragraf.

I övrigt kan jag liksom remissinstanserna ansluta mig till utredningens förslag i denna del.

Jag vill i anslutning till denna paragraf erinra om att utredningen i 26 § i sitt förslag till ny sambrukslag ställt upp särskilda krav för giltighet av stämmobeslut i vissa frågor. Sålunda uppställer utredningen krav på kvalificerad majoritet för giltighet av beslut som innebär ändring av insats och medför rubbning av det inbördes förhållandet mellan insatserna. Bestämmelsen syftar enligt utredningen till att hindra att förskjutningar uppstår i det inbördes förhållandet mellan insatserna framför allt då rösträtten differentierats med hänsyn till insatsernas storlek. Allmänt sett innebär bestämmelsen enligt utredningen en garanti för att kapitalstarka medlemmar inte överflyglar andra medlemmar för vilka ett visst röstförhållande varit en avgörande förutsättning för inträde i föreningen. Utredningen ställer vidare i paragrafen upp krav på kvalificerad majoritet för beslut som innebär att fastighet eller byggnad som medlem upplåtit till föreningen kommer att undergå förändring av inte ringa betydelse. Bestämmelsen skulle enligt utredningen i och för sig vara överflödig om det kunde förutsättas att missförstånd aldrig uppstår rörande innebörden av medlems upplåtelse till föreningen av fastighet eller byggnad. Utredningen anser emellertid att det finns så stora risker härför vid samverkan över ägo gränserna att en garanti måste finnas i lagen som hindrar att medlems fastighet eller byggnad utan hans samtycke undergår ändring av mer än ringa betydelse.

I departementsförslaget har inte tagits upp någon motsvarighet till utredningens förslag i nu nämnda avseenden. Eftersom jag nyss förordat att röstberäkningen vid omröstning på stämma alltid skall ske enligt huvudtalsmetoden, bortfaller enligt min mening ett viktigt skäl för att som utredningen föreslagit fordra kvalificerad majoritet för beslut som medför rubbning i det inbördes förhållandet mellan insatserna. Även i övrigt saknas tillräckliga skäl för utredningens förslag.

Talan mot styrelseledamot, revisor, föreningsmedlem eller röstberättigad

17 § Genom denna paragraf görs samtliga bestämmelser i föreningslagen om talan mot styrelseledamot, revisor, föreningsmedlem eller röstberättigad tillämpliga också för sambruksförening. I utredningsförslaget är samma regler upptagna i 27 §.

Ändring av sambruksförenings stadgar

18 § I denna paragraf anges att bestämmelserna i 67 och 68 §§ föreningslagen om ändring av sambruksförenings stadgar i tillämpliga delar gäller också för sambruksförening.

Utredningen. I 47 § 1948 års sambrukslag och 67 § föreningslagen uppställs stränga krav för ändring av förenings stadgar. Om inte samtliga medlemmar förenar sig om ändringen, krävs att beslut om ändringen skall fattas på två varandra följande föreningssammanträden. För sambruksförening gäller vidare att minst ett av sammanträdena skall vara ordinarie. Vid vissa ändringar ges rätt åt medlem som inte samtyckt till beslutet att utan hinder av föreskrift i stadgarna uppsäga sig till utträde.

Utredningen finner denna ordning mindre lämplig med hänsyn till kraven på företagens förmåga att anpassa sig efter utvecklingen. En sådan anpassning kan med nuvarade regler vara svår att genomföra. Enligt utredningen bör därför pluralitetskraven sänkas vid beslut om ändring av sambruksförenings stadgar. Utredningen föreslår följande uppmjukning av bestämmelserna om röstpluralitet. Beslut om ändring av stadgarna bör vara giltigt om samtliga medlemmar förenat sig om beslutet eller detta fattats på två på varandra följande föreningssammanträden och på det sammanträde som hållits sist biträts av minst tre fjärdedelar av de röstande,

1. om beslutet innebär, att medlemmarnas förpliktelse att erlagga insatser eller avgifter till föreningen ökas,
2. om beslutet innebär inskränkning av medlems rätt till årsvinst,
3. om beslutet innebär inskränkning av medlems rätt till föreningens behållna tillgångar vid dess upplösning,
4. om beslutet innebär att medlems rätt att utträda ur föreningen inskränks och beslutet berör även dem som vid dess fattande är medlemmar i föreningen.

Beslut om annan ändring av stadgarna bör enligt utredningen vara giltigt om det biträts av minst två tredjedelar av de röstande.

Föredraganden. Jag anser att de nuvarande bestämmelserna i föreningslagen om stadgeändring bör kunna tillämpas också i fråga om sambruksföreningar utan att några större anpassningsproblem skall behöva uppstå. Några särskilda jämkningar av föreningslagens regler i överensstämmelse med utredningens förslag anser jag alltså inte behövliga. Bestämmelserna i 67 och 68 §§ föreningslagen har således gjorts tillämpliga också i fråga om sambruksföreningar.

Talan mot föreningsstämmobeslut

19 § Genom denna paragraf görs bestämmelserna i 69 § föreningslagen om talan mot föreningsstämmobeslut tillämpliga för sambruksförening. Paragrafen motsvarar 31 § i utredningsförslaget.

Likvidation och upplösning

20 § I denna paragraf, som motsvarar 32 § i utredningens förslag, anges att samtliga bestämmelser i 70—95 §§ föreningslagen om likvidation och upplösning med vissa jämkningar skall gälla också för sambruksförening.

Reglerna om likvidation och upplösning är i stort sett desamma i 1948 års sambrukslag och föreningslagen. 1948 års sambrukslag innehåller emellertid för det fall att medlemsantalet nedgått under förskrivet antal en tidsfrist av ett år varunder nya medlemmar i tillräckligt antal har möjlighet att inträda i föreningen. Vidare kan länsstyrelsen, om särskilda skäl föreligger, medge att föreningen fortsätter sin verksamhet även om antalet medlemmar efter denna tidsfrist håller sig under tillåtna antalet.

Jag har inget att erinra mot utredningens förslag att föreningslagens bestämmelser om likvidation och upplösning görs tillämpliga också på sambruksförening med de jämkningarna att, om medlemsantalet minskas under det lägsta antal som krävs för registrering, nuvarande ettårs-tidsfrist och möjligheten till dispens enligt 1948 års sambrukslag får kvarstå. Paragrafen har utformats i enlighet härmed.

Registrering

21 § Paragrafen, som motsvarar 33 § i utredningsförslaget, innehåller en föreskrift om att föreningslagens samtliga bestämmelser om registrering skall gälla också för sambruksförening.

Besvär

22 § I denna paragraf, som motsvarar 34 § i utredningens förslag, anges att bestämmelserna om besvär i 105 a § i föreningslagen skall gälla också för sambruksförening.

Skadestånd

23 § I denna paragraf anges att bestämmelserna i föreningslagen om skadestånd äger motsvarande tillämpning i fråga om sambruksförening. Paragrafen motsvarar 35 § i utredningens förslag.

Straffbestämmelser

24 § I paragrafen anges att straffbestämmelserna i 110—112 §§ föreningslagen i tillämpliga delar skall gälla också för sambruksförening.

Är gärning som sålunda är straffbar belagd med straff i brottsbalken, dömes dock inte till ansvar enligt den nu föreslagna lagen.

Särskilda bestämmelser

25 § I paragrafen anges att bestämmelserna i 114—116 §§ föreningslagen skall äga motsvarande tillämpning på sambruksförening.

Övergångsbestämmelser

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1976 då också 1948 års sambrukslag bör upphävas.

Det råder betydelsefulla skillnader i bl. a. ekonomiskt avseende mellan de sambruksföreningar på vilka 1948 års lag är tillämplig och sambruksföreningar enligt den nu föreslagna lagen. Med hänsyn härtill bör det ankomma på föreningarna själva att ta ställning till vilka konsekvenser den nya lagstiftningen kan få för dem och att besluta huruvida de vill gå över till den nya ordningen. Den gamla lagen bör därför fortfarande tillämpas på de tre sambruksföreningar som finns f. n.

Beslut om övergång till den nya ordningen skall enligt punkt 2 fattas på föreningssammanträde i den ordning som anges i 47 § första stycket 1948 års sambrukslag. Beslutet blir giltigt, om samtliga medlemmar är ense. Är detta inte fallet krävs att beslut fattas på två på varandra följande föreningssammanträden, varav minst ett ordinarie, och att det biträds av samtliga röstande på det sista sammanträdet. Beslutas sådan ombildning skall styrelse utses och nya stadgar antas.

Det kan förutsättas att förslag eller utkast till stadgar för den nya sambruksföreningen framläggs på det föreningssammanträde som har att ta ställning till frågan om övergång till den nya ordningen. Medlem som inte biträder beslutet får då tillfälle att överväga om förhållandena är sådana att han med stöd av 48 § andra stycket 1948 års sambrukslag har rätt att, på den tid och i den ordning som där sägs, utträda ur föreningen.

Av hänvisningen i 2 § till 3 § föreningslagen följer att sambruksförening inte kan förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter innan den registrerats. I konsekvens härmed föreskrivs i andra stycket av förvarande punkt att sambruksförening, som ombildats enligt första stycket, genom registreringen anses ha övertagit den förutvarande föreningens tillgångar och förpliktelser. Ombildningsbeslutets rättsverkningar inträder således först i och med att registrering skett.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar

Förslaget till ny lag om sambruksföreningar har byggts upp från den utgångspunkten, att lagen i princip uttömmande skall reglera sambruksföreningarnas förhållanden men att lagen i de delar där regleringen bör överensstämma med vad som gäller för ekonomiska för-

eningar i allmänhet direkt hänvisar till motsvarande bestämmelser i föreningslagen. Eftersom vad som i sistnämnda lag är föreskrivet alltså inte skall äga tillämpning på sambruksföreningar i vidare mån än i lagen om sambruksföreningar hänvisas dit, har en erinran härom tagits upp som en femte punkt av 118 § första stycket föreningslagen.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.

Lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. (1916 års lag) innebär huvudsakligen följande. Utländska medborgare får förvärva fast egendom eller gruva eller idka gruvdrift bara efter särskilt tillstånd som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Med utländsk medborgare jämställs i lagen utländska bolag, föreningar, andra samfälligheter och stiftelser. Enligt 2 § första stycket får inte heller svenskt handelsbolag med utländsk bolagsman, svenskt aktiebolag vars aktiebrev får ställas till innehavaren eller svensk ekonomisk förening förvärva fast egendom eller gruva eller idka gruvdrift utan tillstånd i varje särskilt fall. Detsamma gäller enligt 2 § andra stycket i fråga om svenskt aktiebolag vars aktiebrev skall ställas till viss man. Sådant bolag kan emellertid undgå tillståndsplikten genom att visst förbehåll, s. k. utlänningsklausul, tas in i bolagsordningen. Lagen innehåller vissa undantagsbestämmelser från de nu återgivna huvudreglerna. Lagen är sålunda inte tillämplig på förvärv av bl. a. förening med huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter åt medlemmarna eller avsätta alster av deras verksamhet. Lagen gäller inte heller för vissa särskilt angivna rättssubjekt, bl. a. sambruksföreningar. I stället har för sambruksföreningarnas del i 4 § andra stycket 1948 års sambrukslag uppställt krav på svenskt medborgarskap hos medlemmarna. Regeringen eller, efter regeringens förordnande, lantbruksstyrelsen kan dock meddela dispens om sambruksförening skulle önska anta utländsk medborgare till medlem.

Med hänsyn till att juridisk person enligt förslaget skall kunna ingå som medlem i sambruksförening bör enligt min mening frågan om sådan förenings möjligheter att förvärva fast egendom i fortsättningen prövas enligt 1916 års lag. Sambruksförening har därför fått utgå ur uppräknings av de rättssubjekt som enligt 18 § andra stycket a) 1916 års lag är särskilt undantagna från lagens tillämpning. Av samma skäl har sambruksförening också undantagits bland de föreningar på vilka lagen enligt samma lagrum punkt b) inte är tillämplig.

Aldre bestämmelser bör fortfarande gälla i fråga om sambruksförening på vilken 1948 års sambrukslag är tillämplig.

7.4 Förslaget till lag om ändring i jordförvärvslagen (1965: 290)

Jordförvärvslagen är f. n. tillämplig på sambruksföreningar. I 4 § första stycket lagen finns en bestämmelse enligt vilken förvärvstillstånd kan vägras, om det finns anledning anta att sådan förening inte avser att genom medlemmarna yrkesmässigt och varaktigt ägna sig åt jordbruk på egendomen i fråga. Enligt 1 § 6 jordförvärvslagen fordras inte tillstånd enligt lagen för förvärv som enligt 2 § 1916 års lag skall prövas av regeringen. Vid prövningen enligt sistnämnda lag beaktas också jordpolitiska synpunkter.

Enligt mina förslag i avsnitt 7.3 skall frågan om sambruksförenings möjligheter att förvärva fast egendom till skillnad mot vad som gäller f. n. prövas enligt 1916 års lag. Till följd härav blir bestämmelsen i 4 § första stycket jordförvärvslagen obchövlig och kan utgå. Bestämmelsen bör dock fortfarande gälla i fråga om sambruksförening på vilken 1948 års sambrukslag är tillämplig.

8 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

dels att antaga förslagen till

1. lag om sambruksföreningar,
2. lag om ändring i lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar,
3. lag om ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten

att förvärva fast egendom m. m.,

4. lag om ändring i jordförvärvslagen (1965: 290),

dels att

5. godkänna de av mig förordade riktlinjerna för stöd till samverkan inom jordbruk och trädgårdsnäring, m. m.

9 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.